

Міністерство освіти і науки України
Національний університет фізичного виховання і спорту України

МІТОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 796.3.015.008.6 (043.5)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ
В КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ
В ПРОЦЕСІ БАГАТОРІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з фізичного виховання та спорту

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, м. Дніпро, Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Шинкарук Оксана Анатоліївна**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, завідувач кафедри інноваційних та інформаційних технологій у фізичній культурі і спорті

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Костюкевич Віктор Митрофанович**, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, професор кафедри теорії і методики спорту;

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Тищенко Валерія Олексіївна**, Запорізький національний університет, професор кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту;

доктор педагогічних наук, професор **Мулик Вячеслав Володимирович**, Харківська державна академія фізичної культури, завідувач кафедри олімпійського та професійного спорту.

Захист відбудеться 7 травня 2021 р. о 12.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розісланий «6» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Командні спортивні ігри в системі олімпійського та професійного спорту вирізняються особливою популярністю. Аналіз змагань високого рівня сьогодні свідчить про те, що командні спортивні ігри перетворюються на потужну індустрію, яка збирає десятки тисяч уболівальників на стадіонах і багатомільйонні аудиторії телеглядачів, що, у свою чергу, значно збільшує спортивну конкуренцію і видовищність змагань (R. Martens, 2014; О. Борисова, 2016; Е. Дорошенко, 2018; Р. Сушко, 2018; М. Пітин, Х. Хіменес, І. Карпа, І. Ріпак, 2019). Останніми роками спостерігається тенденція до підвищення популярності спортивних ігор і, в більшому ступені, командних ігрових видів спорту (М. Mandoni, 2000-2020; Г. Защук, С. Защук, В. Мельничук, 2005; М. Мішин, 2018; О. Пікінер, 2018; М. Strow, 2019; М. Безмилов, 2020; В. Гунченко, 2020; С. Овчаренко, Я. Малойван, 2020; О. Соловей, 2020). Позитивна динаміка популярності командних спортивних ігор потребує оновлення знань у теорії і методиці підготовки спортсменів, сучасних досліджень з урахуванням тенденцій, притаманних спорту ХХІ ст. та спортивним іграм зокрема (А. Stula, 1995; Ф. Іорданська, 2016; В. Костюкевич, 2017, 2019; В. Тищенко, 2018, 2020; В. Мулик, 2019; О. Шинкарук, О. Серебряков, С. Шутова, М. Ярмоленко, 2018; О. Івченко, 2019).

Віддзеркаленням сучасних тенденцій у системі підготовки атлетів у командних спортивних іграх стали наукові роботи останнього десятиріччя, у яких було науково обґрунтовано вирішення таких проблем, як: управління підготовкою (Л. Матвеев, 1972–2001; В. Романенко, 1974-2012; В. Платонов, 1976–2014; Л. Сергієнко, 1986–2010; В. Запорожанов, 1994-1995; Ю. Портнов, 1997; W. Vincent, 2005; S. Atkins, 2006; F. Erčulj, 2008; Т. Вознюк, 2017; Е. Дорошенко, 2018; В. Костюкевич, 2017-2020; В. Тищенко, 2019, 2020); оцінювання, моделювання та прогнозування, відбір та орієнтація (Х. Бубэ, зі співавторами, 1968; В. Карпман, З. Білоцерківський, И. Гудков, 1974; В. Іванов, 1987; В. Заціорський, 1980; М. Годик, 1995; В. Губа, 2003; Л. Волков, 2008; О. Шинкарук, 2010; М. Безмилов, 2010, 2017); системи тестів контролю змагальної та тренувальної діяльності, підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх (А. Евсеев, 1996; G. Brittenham, 1996; А. Вальтин, 2003; Л. Поплавський, 2004; С. Castagna, F. Impellizzeri, E. Rampinini, S. D'Ottavio, V. Manzi, 2008; В. Супрунович, 2009; І. Глазирін, А. Базілевський, М. Поліщук, 2012; Б. Артеменко, І. Глазирін, 2013; С. Дмор, 2013; В. Корягін, 2014-2018; О. Борисова, О. Шльонська, 2017).

Однак, не зважаючи на велику кількість наукових публікацій останнього десятиріччя з вирішення актуальних питань спортивних ігор, контроль, який, за визначенням В. М. Платонова (2015), є важливим інструментом планування та управління процесом підготовки, починаючи від формування та реалізації кількісних та якісних характеристик у системі багаторічної підготовки та завершуючи здійсненням зворотних зв'язків між спортсменом та тренером у процесі тренувальних занять під час вирішення часткових завдань техніко-тактичної, фізичної або психологічної підготовки, представлений у науково-методичній

літературі тільки як складова для вирішення інших проблем, однак не входить до цілісної системи знань, в якій органічно взаємопов'язані контроль з етапами багаторічної підготовки, з періодами річного циклу, рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів, ігровим амплуа та соціальним статусом у команді.

Не менш важливою проблемою є й те, що програми та навчальні плани, які діють у системі вітчизняного спорту, будувалися на принципах, сформованих ще в 1950-ті роки, та не відображають повною мірою масиву знань і практичного досвіду, накопиченого в напрямку раціональної побудови багаторічної підготовки та системи контролю, орієнтованої на повне розкриття індивідуальних можливостей кожного спортсмена в оптимальній віковій зоні. Така ситуація значно ускладнює реалізацію цих знань у спортивній практиці.

У зв'язку із зазначеним вище актуальними є систематизація наявного масиву знань про контроль у командних спортивних іграх і приведення його до цілісної системи; здійснення додаткових експериментальних досліджень для накопичення даних, де їх не вистачає, чи вони містять різний характер, що не дозволяє повною мірою створити єдину систему, яка передбачає практичну реалізацію індивідуальних можливостей гравців та команди в цілому.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно зі «Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр.» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за темою: 2.6 «Теоретико-методичні основи вдосконалення тренувального процесу та змагальної діяльності в структурі багаторічної підготовки спортсменів» (номер держреєстрації 0111U001168) та Тематичним планом наукових досліджень Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2016-2020 рр., тема «Теоретико-методичні основи планування та контролю у спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення» (номер держреєстрації 0116U003012).

Роль автора, як співвиконавця теми, полягала в організації та проведенні експериментальних досліджень, у науковому теоретичному обґрунтуванні та розробці системи контролю в командних спортивних іграх для оптимізації управління процесом багаторічної підготовки.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу та експериментальних досліджень сформулювати цілісну систему знань щодо контролю в командних спортивних іграх для оптимізації управління процесом багаторічної підготовки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми, узагальнити вітчизняний та світовий досвід організації контролю в спорті та визначити проблемне поле реалізації контролю в багаторічній системі підготовки спортсменів, що спеціалізуються у командних ігрових видах спорту.
2. Здійснити порівняльну характеристику систем контролю у провідних країнах світу.
3. Обґрунтувати підхід та розробити концепцію формування системи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення.
4. Обґрунтувати та систематизувати критерії, тести і розробити уніфіковану систему оцінки, що використовують в процесі контролю в командних ігрових

видах спорту відповідно до етапів багаторічного вдосконалення та факторів, що впливають на ефективність змагальної діяльності.

5. Розробити уніфіковану комплексну систему контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення та алгоритм системи контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх на різних стадіях багаторічної підготовки.
6. Розробити технологію реалізації системи контролю у командних спортивних іграх та організаційно-методичні основи її впровадження в процес багаторічного вдосконалення.
7. На підставі узагальнення теоретичних даних, передового практичного досвіду і власних експериментальних досліджень сформулювати основні положення, що становлять підґрунтя знань про систему контролю і механізм її практичної реалізації в процесі підготовки спортсменів в ігрових видах спорту.

Об'єкт дослідження – управління підготовкою та контроль підготовленості спортсменів в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення.

Предмет дослідження – уніфікована система контролю в процесі багаторічного вдосконалення підготовки спортсменів у командних спортивних іграх та технологія її реалізації.

Методологічною основою дослідження слугували діалектичний (вивчення, розкриття закономірностей, тенденцій розвитку і перетворення дійсності, що використовує основні закони діалектики) і науковий метод (сукупність основних способів отримання нових знань і методів вирішення завдань) та системний підхід, який розглядає об'єкт (систему) як цілісну множину елементів в сукупності відносин і зв'язків між ними.

Дослідження базувалися на знаннях про загальні закономірності й принципи спортивної підготовки (Л. Матвеев, 1995, 1997, 1999; В. Платонов, 1994, 2000, 2004, 2010; М. Озолін, 2003), про управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в спортивних іграх (М. Бріль, 1983; В. Запорожанов, 1988; Л. Поплавський, 2004; Ю. Портнов, 2004); даних передової спортивної практики.

Методи дослідження:

- *методи теоретичного рівня дослідження:* аналіз і узагальнення спеціальної літератури, документальних матеріалів, інформації, розміщеної в мережі Інтернет, дозволили визначити проблемне поле дослідження, отримати загальне уявлення про ступінь розробленості досліджуваної проблеми; вивчити сучасний стан проведення заходів контролю у дитячо-юнацьких спортивних школах. Системний метод полягав у дослідженні контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення. Метод узагальнення та систематизації даних використовувався з метою представлення технології комплексного контролю відповідно до стадій та етапів багаторічної підготовки з урахуванням всіх складових системи контролю;
- *методи емпіричного рівня дослідження:* у процесі анкетування з'ясовано ставлення тренерів до проблем організації та проведення контролю в річному циклі підготовки на різних етапах багаторічної підготовки; педагогічне спостереження було проведене з метою вивчення особливостей організації комплексного контролю під час змагальної та навчально-тренувальної діяльності спортсменів, які

спеціалізуються у командних спортивних іграх, а саме: терміни проведення етапного контролю; тести, що використовуються на практиці; засоби та методи корекції навчально-тренувального процесу щодо різних сторін підготовки; аналіз та інтерпретація показників змагальної діяльності здійснювались на основі статистичних протоколів за комп'ютерною програмою «MTB SmartStats», «FIBA LiveStat». Фізичний розвиток визначали за показниками довжини та маси тіла, ЖЄЛ – за допомогою спірометрії. Динамометрію проводили з використанням кистьового динамометра «ДК-25». Педагогічне тестування застосовано для визначення рівня різних сторін підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх. За допомогою психологічних методів визначали ступінь вираженості основних властивостей уваги спортсменів (коректурна проба Бурдона-Анфімова) до і після неспецифічного та специфічного навантаження, оперативне мислення за методикою А. В. Родіонова «Трійка». Метод експертних оцінок застосовували з метою визначення значущості сторін підготовленості та виявлення комплексу інформативних тестів для оцінки фізичної, технічної, психологічної підготовленості гравців у командних спортивних іграх на різних етапах багаторічної підготовки. Педагогічний експеримент був спрямований на визначення ефективності алгоритму комплексного контролю та технології реалізації системи контролю на різних етапах багаторічної підготовки;

- *методи математичної статистики* застосовувались для опрацювання експериментального матеріалу з використанням пакету стандартних програм (MS Excel; Statistica – 6.0).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше:

- сформовано систему знань, що розглядає контроль в органічному взаємозв'язку з етапами багаторічної підготовки; періодами річного циклу; видами підготовки; рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів; ігровими амплуа та психосоціальним статусом в команді, та яка реалізована на якісно новому рівні в практиці з урахуванням сучасних вимог розвитку командних спортивних ігор, спрямована на оптимізацію управління навчально-тренувальним процесом;

- обґрунтовано та запропоновано ієрархічну структуру системи знань щодо контролю у командних спортивних іграх. Представлено основні положення формування системи знань про контроль в процесі багаторічної підготовки у командних спортивних іграх, зазначено специфічні особливості контролю команди на різних рівнях – команди, групи та окремого гравця; відмінності, притаманні для спортивних командних ігор окремих елементів ієрархічної системи знань: за змістом, спрямованістю, організаційно-методичними умовами, методами, системою критеріїв, тестів та оцінки, термінами та тривалістю здійснення заходів контролю на різних стадіях багаторічного вдосконалення, які у сукупності та кожний окремо дозволяють розглядати систему контролю як складну, динамічну структуру, існування якої обумовлено впливом низки чинників;

- розроблено підхід до розробки системи комплексного контролю підґрунтям якого виступають принципи та положення системного, комплексного, особистісно-діяльнісного, диференційованого та індивідуального підходів;

- обґрунтовано та розроблено концепцію формування системи контролю в процесі багаторічного вдосконалення у командних спортивних іграх, що містить чотири складові: умови раціонального функціонування системи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення; методологічну основу забезпеченості системи контролю спортсменів; організаційну основу, що полягає в інтенсифікації розвитку спортивної науки та технології за пріоритетними напрямками; принципи здійснення контролю ефективності підготовки спортсменів у командних спортивних іграх, застосування якої дозволить на практиці системно та комплексно проводити контроль у командних спортивних іграх з урахуванням закономірностей розвитку спортивних ігор та процесу підготовки спортсменів;

- створено уніфіковану комплексну систему контролю для командних спортивних ігор в процесі багаторічного вдосконалення, що відповідає закономірностям процесу підготовки спортсменів на різних етапах, містить організаційно-методичні складові, систему критеріїв, тестів та оцінки залежно від індивідуальних особливостей, ігрового амплуа окремих спортсменів, ігрової ролі в команді, організації та періодизації навчально-тренувального процесу, що забезпечують формування високого рівня спортивної майстерності та потребують адаптації до тренувальних та змагальних навантажень;

- обґрунтовано алгоритм комплексного контролю підготовленості баскетболістів на різних стадіях та етапах багаторічного вдосконалення, ознаками якого є: чотириступенева етапність - «організаційний етап», «етап діагностики», «етап оцінювання», «етап корекції»); відповідність завданням етапу багаторічної підготовки, змісту програмного матеріалу для суб'єктів дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень, оцінці сторін підготовленості етапу підготовки; раціональні за витратами часу методики для оцінки стану гравців; розширення критеріїв оцінки змагальної діяльності;

- систематизовано критерії контролю спортсменів у командних ігрових видах спорту за трьома групами: критерії контролю гравця, критерії контролю групи гравців, критерії контролю команди, що містять 7 блоків: морфологічний, спортивно-педагогічний, соціальний, медичний, психологічний, функціональний, змагальний;

- обґрунтовано тести контролю спортсменів у командних ігрових видах спорту, які віддзеркалюють рівень фізичного розвитку, види підготовленості, міжособистісні взаємовідносини у команді; індивідуальні особливості залежно від ігрового амплуа, кваліфікації спортсменів та відповідають вимогам, притаманним командним спортивним іграм: надійність, специфічність, інформативність, взаємозв'язок з чутливими періодами розвитку фізичних якостей, взаємозв'язок з етапами багаторічної підготовки, взаємозв'язок з програмним матеріалом навчального плану, комплексність, кількість виконавців тесту, періодичність;

- сформована система оцінки, підґрунтям якої виступили підходи, що застосовуються у командних спортивних іграх в світі та в Україні, в основі якої лежить оцінка рівня фізичного розвитку, функціональної, фізичної, техніко-тактичної, психологічної, теоретичної та інтегральної підготовленості з урахуванням

віку та статі спортсменів, спортивної кваліфікації, ігрового амплуа, соціального статусу в команді, етапу багаторічної підготовки, періоду річного циклу;

- обґрунтовано і експериментально перевірено технологію реалізації системи контролю, яка має широке узагальнююче значення, може використовуватися на різних етапах багаторічної підготовки в командних спортивних іграх, підґрунтям якої є: види, способи контролю, організаційно-методичні основи її реалізації на якісно новому рівні в практиці підготовки спортсменів в командних ігрових видах спорту з урахуванням сучасних вимог, що висуваються до управління тренувальною та змагальною діяльністю;

- здійснено порівняльний аналіз системи контролю в Україні з системами контролю в командних спортивних іграх у провідних країнах Європи й світу, та систематизовано складові системи контролю в процесі багаторічної підготовки спортсменів;

- визначено провідні чинники, що обумовлюють рівень інтегральної підготовленості висококваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх та надають можливість сконцентрувати увагу їх на контролі, з метою подальшої корекції навчально-тренувального та змагального процесів в процесі багаторічного спортивного вдосконалення;

- підтверджено невідповідність педагогічного контролю в діючих навчальних програмах для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та закладів спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання сучасним тенденціям розвитку командних спортивних ігор;

- набули подальшого розвитку знання щодо планування, організації, періодичності, структури та змісту контролю, підґрунтям яких є розробка планів проведення педагогічного контролю спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки, в річному циклі;

- набули подальшого розвитку результати дослідження інших учених щодо контролю рівня загальної та спеціальної фізичної, техніко-тактичної, психологічної, функціональної, теоретичної підготовленості спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки у командних спортивних іграх.

Практична значущість одержаних результатів полягає у тому, що на основі теоретичного аналізу та експериментальних досліджень сформовано цілісну систему знань щодо контролю в командних спортивних іграх для оптимізації управління процесом багаторічної підготовки. Розроблений алгоритм, технологія реалізації та організаційно-методичні умови системи контролю можуть бути використані у різних командних ігрових видах спорту на етапах багаторічного вдосконалення. Апробовані система критеріїв, система тестів та система оцінки підготовленості атлетів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх можуть використовуватися для оптимізації управління підготовки на конкретних етапах багаторічного вдосконалення.

Результати дослідження представлено в навчальній програмі для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл

олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю (Київ, 2019).

Результати дослідження впроваджено в навчально-тренувальний процес та систему контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх: баскетбол - СДЮСШОР №5 ім. ЗТУ М.І. Говорунова (25.02.2019) та Дніпропетровське вище училище фізичної культури (ДВУФК), м. Дніпро (04.02.2019); футбол – ДЮСШ №2 (15.12.2020). Теоретичні положення та практичні рекомендації з проведення комплексного контролю впроваджено у діяльність громадських організацій: Федерація баскетболу України (04.02.2019), Федерація баскетболу Дніпропетровської області (15.12.2020), Одеська обласна федерація баскетболу (07.09.2019), ГО «Федерація баскетболу Львівщини» (17.09.2019); у практику роботи СК «Прометей», м. Кам'янське (26.07.2019), ГО «Спортивне товариство «Юніор»», м. Харків (29.08.2019), про що свідчать відповідні акти.

Особистий внесок здобувача в спільні публікації полягає в постановці проблеми, визначенні мети, завдань та виборі методів дослідження, статистичному аналізі та інтерпретації отриманих результатів, підготовці матеріалів до друку. Внесок співавторів визначається участю в організації досліджень окремих наукових напрямів, допомогою в обробці матеріалів та частково в обговоренні.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження оприлюднено на: Міжнародних науково-практичних конференціях «Здоров'я для всіх» (Пінськ, 2013, 2015); Науково-методичній конференції «Фізичне виховання, спорт і основи здорового способу життя в сучасному суспільстві» (Дніпропетровськ, 2014); XIV–XX Міжнародних науково-практичних конференціях «Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи» (Харків, 2015-2020); X, XII, XIII Міжнародних науково-практичних конференціях «Проблеми та перспективи розвитку спортивних ігор та єдиноборств у вищих навчальних закладах» (Харків, 2014, 2016, 2017); XV Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених (Суми, 2015); Conferința Științifică Internațională «Cultura fizică și sportul într-o societate bazată pe cunoaștere» (Молдова, 2015); VIII–XII Міжнародних конференціях «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2015-2019); X Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я нації» (Вінниця, 2016, 2019); Proceedings of the XVII International Academic Congress «History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization» (Japan, Tokyo, 2016); International Scientific Congress «Sport. Olympism. Health» (Chisinau, Republic of Moldova, 2016); Міжнародній конференції «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи» (Київ, 2017-2020); XXII Міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт и спорт для всех» (Тбілісі, 2018); XXIII Міжнародній науковій конференції «Молода спортивна наука України» (Львів, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» (Київ, 2019); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України» (Київ, 2019); The 3rd International scientific and practical conference. «The world of science and

innovation» (London, United Kingdom, 2020), The 3rd International scientific and practical conference « Fundamental and applied research in the modern world» (Boston, USA, 2020); I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Баскетбол: історія, сучасність, перспективи» (Дніпро, 2016); науково-методичній конференції «Фізичне виховання, спорт і основи здорового способу життя в сучасному суспільстві» (Дніпро, 2017); II Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії» (Київ, 2019); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань) (Київ, 2019); регіональній науково-методичній конференції «Фізичне виховання, спорт і основи здорового способу життя в сучасному суспільстві» (Дніпро, 2019), на щорічних науково-практичних конференціях ПДАФКіС (Дніпро, 2015–2020),

Результати досліджень представлено на ліцензійних курсах для тренерів Федерації баскетболу України категорії «PRO» (Київ, 2018), категорій «А» та «В» (Київ, 2018-2019; Одеса, 2018-2019; Рівне, 2018-2019; Суми, 2019; Харків, 2019; Львів, 2019; Запоріжжя, 2019; Кам'янське, 2019).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 75 друкованих працях, серед яких: 38 статей – у наукових фахових виданнях України; 1 – у журналах, які індексуються у наукометричній базі Web of science; 8 – у закордонних виданнях за напрямом дисертації, 27 – апробаційного характеру, 6 (2 монографії, 3 навчальних посібника, 1 навчальна програма для ДЮСШ, СДЮСШОР, УОР та ШВСМ з баскетболу) – які додатково відображають результати дослідження; 4 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотацій, списку робіт автора, вступу, семи розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків. Обсяг основного тексту дисертації складає 415 сторінок. Робота вміщує 75 таблиць та ілюстрована 49 рисунками. Список використаних літературних джерел вміщує 592 найменування, з яких 490 – кирилицею та 102 – латиницею.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано на зв'язок з науковими планами, темами; сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет, представлено методологію дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача в спільних опублікованих наукових працях, подано інформацію про апробацію і впровадження результатів дослідження, визначено кількість публікацій автора за темою дисертації, структуру та обсяг роботи.

Перший розділ «**Сучасний стан дослідження контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення як наукової проблеми**» присвячений аналізу наукових джерел, де висвітлено:

— сучасні світові тенденції розвитку командних спортивних ігор (М. Spencer, 2011; Е. Дорошенко, 2014; М. Zollner, 2016; S. Hacquard, 2016; О. Борисова, 2017;

В. Тищенко, 2017; V. Stojiljkovic, 2017; Ж. Козіна, 2018, 2020; М. Безмилов, 2019; Р. Сушко, 2020; М. Mondoni, 2020);

— особливості підготовки спортсменів в ігрових видах спорту (Ю. Портнов, 1997; Л. Поплавський, 2004; В. Костюкевич, 2014-2019; Т. Вознюк, 2018);

— формування системи контролю в спорті в ретроспективі та на сучасному етапі (Н. Озолін, 1952-1987; А. Новіков, 1959-1979; В. Фарфель, 1960-1975; Д. Донской, 1960-1997; В. Верхошанский, 1963-1988; В. Зациорский 1966-1995; В. Дьячков, 1967-1975; Ю. Смирнов, 1967-1997; В. Запорожанов, 1968-1988; І. Ратов, 1972-1984; В. Петровський, 1973-1975; В. Філін, 1974-1995; В. Булкін, 1975-1986; Л. Матвеев, 1976-1997; М. Годик 1980-2010; В. Платонов, 1984-2015; В. Бальсевич, 1987-1997; Власов, 2004; О. Шинкарук, 2013; Ф. Иорданская, 2016; О. Івченко, 2019);

— підходи до оцінки стану, різних сторін підготовленості та змагальної діяльності спортсменів у командних ігрових видах спорту за даними сучасних досліджень (О. Каковкіна, 2008; Т. Павлова, 2011; В. Матяш, 2013, 2016; Е. Дорошенко, 2014-2019; Д. Сердюк, 2016; Н. Нестеренко, 2016; В. Онищенко, 2017; О. Пікінер, 2018);

— систему тестів та критерії оцінки різних складових підготовленості спортсменів, що застосовуються у контролі в командних спортивних іграх (А. Вальтин, 2003; В. Губа, 2003; Л. Поплавський, 2004; С. Castagna, F. Impellizzeri, E. Rampinini, S. D'Ottavio, V. Manzi, 2008; М. Безмилов, О. Шинкарук, 2011; О. Борисова, О. Шльонська, 2017).

Аналіз літературних джерел свідчить, що уявлення про систему контролю постійно змінювалися залежно від тенденцій розвитку спорту та безпосередньо ігрових видів спорту, які характеризуються: інтенсифікацією динаміки гри та тренувальних навантажень, обумовлених необхідністю збільшення кількості ігрових дій за одиницю часу, а в зв'язку з цим і відповідного формування спеціальної підготовленості; інтелектуалізацією; невинним зростанням виконавської майстерності, що проявляється у підвищенні ефективності змагальної діяльності; універсалізацією; скачкоподібністю розвитку.

Чинниками, що впливають на рівень розвитку ігор, є рівень спортивної підготовленості й техніко-тактичної майстерності, зміни у правилах ігор, динамічне протиборство нападу та захисту як основних складових гри; відсутність гендерних відмінностей у правилах ігор, не зважаючи на наявність специфічних рис, притаманних жіночому спорту; базування на ідеології професійних ліг (НБА, НХЛ та ін.); зростання популярності спортивних ігор на міжнародних змаганнях; рання спеціалізація – зниження віку початку занять спортивними іграми у групах початкової підготовки з 9–11 до 6–7 років та у дошкільних навчальних закладах. У процесі формування системи контролю в спортивних іграх спостерігається також зміщення періодів переходу від одного етапу багаторічної підготовки до іншого.

Тенденції розвитку командних спортивних ігор в світі вимагають формування сучасної уніфікованої системи контролю в командних ігрових видах спорту. Спостерігається неузгодженість думок стосовно критеріїв та тестів в спортивних іграх, їх сучасності, підбору уніфікованої програми контролю з урахуванням мети контролю, етапу підготовки, віку, кваліфікації гравців тощо, застосування системи оцінки в командних спортивних іграх.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» розкрито методологію дослідження, наведено використані методи дослідження та обґрунтовано доцільність їх застосування. Представлено відомості про випробування та етапи дослідження. Науково-методичне обґрунтування і організація дослідження здійснювались з урахуванням загальнонаукових і методологічних принципів цілісності наукових досліджень і практичного впровадження.

У процесі виконання дисертаційної роботи були використані такі методи: аналіз і узагальнення даних спеціальної літератури та практичного досвіду; анкетування, системний метод; аналіз змагальної діяльності, педагогічне спостереження та тестування; методи оцінювання фізичного здоров'я та психофізіологічні методи, педагогічний експеримент, метод експертних оцінок, методи математичної статистики.

Дослідження проводилися в чотири етапи з 2013 по 2020 рр.

На першому етапі (2013-2014) було проаналізовано сучасні наукові та методичні літературні джерела, узагальнено практичний досвід з побудови багаторічної підготовки та проведення контролю в спорті, і в командних спортивних іграх; сучасні світові тенденції розвитку командних спортивних ігор, особливості підготовки спортсменів в ігрових видах спорту. Здійснено порівняльний аналіз контролю в зарубіжних країнах та Україні. Проведено експертне опитування, анкетування тренерів і спортсменів. Респондентами і експертами в дослідженні були 35 тренерів з баскетболу. Розроблено алгоритм контролю змагальної діяльності з урахуванням навчального матеріалу програм ДЮСШ. Для перевірки інформативності алгоритму контролю було проведено дослідження на етапі попередньої базової підготовки у групах юних футболістів 10-11 років (104 особи) на базах ДЮСШ № 2, ДЮСШ № 12 та СЗОШ № 73, м. Дніпро.

На другому етапі (2015-2016) сформовано цілісну систему знань про контроль у процесі багаторічної підготовки у командних спортивних іграх; розроблено концепцію формування системи контролю у командних спортивних іграх; окреслено ієрархічну структуру знань про контроль з позиції системного підходу; розроблено наукове обґрунтування алгоритму контролю в процесі багаторічного вдосконалення спортсменів у командних ігрових видах спорту, проведена серія досліджень з гравцями для визначення їх рівня підготовленості; систематизовані критерії та тести. Проведено дослідження на етапі початкової підготовки в групах з мінібаскетболу: 64 дитини 6-7 років (32 хлопчики, 32 дівчинки) на базах СДЮСШОР № 5 ім. ЗТУ М. І. Говорунова та БК «Самара» м. Дніпро. Виявлено рівень фізичного розвитку, фізичного здоров'я, підготовленості до та після першого року занять; обґрунтовано систему контролю на першому році навчання в мінібаскетболі.

На третьому етапі (2017-2018) на основі отриманих експериментальних та теоретичних даних сформульовані положення про систему контролю у командних спортивних іграх у процесі багаторічного вдосконалення, розроблено технологію реалізації системи контролю, організаційно-методичні умови проведення заходів контролю на різних етапах багаторічної підготовки у різних видах командних спортивних ігор. Проведено серію досліджень зі спортсменами, які перебувають на

різних етапах багаторічного вдосконалення для визначення стану їх підготовленості (50 баскетболістів 13-14 років на базі СДЮСШОР № 5 з баскетболу, м. Дніпро; футболісти: 15-16 років - 24 футболісти, ДЮСШ № 2, м. Дніпро; 17-19 років - 24 футболісти команди «Дніпро U-19», м. Дніпро; 16-20 років - 13 баскетболістів команди вищої ліги «Дніпро-ДВУФК», м. Дніпро, I розряд, КМС); розроблено алгоритми контролю для першої та другої стадій багаторічного вдосконалення та для окремих етапів багаторічної підготовки з урахуванням вікових особливостей спортсменів та специфічних завдань до навчально-тренувального та змагального навантаження; розроблені і впроваджені програми контролю, система контролю та її використання у навчально-тренувальному процесі.

На четвертому етапі (2019-2020) на основі отриманих експериментальних і теоретичних даних сформульовані положення, які складають основу знань про систему контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення і визначено шляхи реалізації отриманих результатів. Впроваджено результати досліджень в практику. Здійснено оформлення дисертаційної роботи.

Рішення поставлених експериментальних завдань здійснювалися: на базі Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту; в умовах тренувальної діяльності - на базі баскетбольного клубу «Дніпро», команди суперліги «Дніпро», команди вищої ліги «Дніпро-2-ДВУФК-СДЮСШОР № 5», СДЮСШОР № 5; ДЮСШ № 2, ДЮСШ № 12, м. Дніпро.

У третьому розділі **«Порівняльна характеристика системи контролю у провідних країнах світу»** здійснено аналіз динаміки розвитку командних спортивних ігор, досліджено організацію та особливості контролю у спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення в світовій практиці, підходи до оцінки в командних спортивних іграх у різних країнах світу, порівняння організації контролю підготовленості українських та зарубіжних гравців.

Аналіз методичних і нормативних документів свідчить про невідповідність чинних навчальних програм теоретико-методичним основам багаторічної підготовки, сучасним тенденціям розвитку командних спортивних ігор, управління тренувальним процесом й зокрема контролю. У навчальних програмах для ДЮСШ запропоновано однакові тести для контролю різних сторін підготовленості для всіх вікових груп (з 12 до 17 років), відмінними є тільки нормативні показники.

Крім того, у програмах ДЮСШ виявлено такі недоліки: 1) застаріла методика педагогічного контролю порівняно з провідними спортивними країнами; 2) необґрунтовані наукові підходи до комплексного контролю юних спортсменів з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей; 3) відсутність науково обґрунтованої системи нормативних оцінок інтегральної підготовленості (не всі фізичні якості контролюються відповідно до сенситивних періодів; відсутність тестів на захисні дії, оперативне мислення тощо); 4) недостатній контроль психічного стану, розвитку морально-вольових та інтелектуальних якостей спортсменів, а також теоретичних знань; 5) відсутність адміністративного контролю з боку спортивних федерацій тощо.

Результати проведеного нами опитування серед тренерів виявили, що комплекс тестів з різних видів підготовленості потребує вдосконалення відповідно

до: вікових особливостей, сенситивних періодів розвитку рухових якостей; психологічних та психомоторних відмінностей особистості гравців; особливостей змагальної діяльності; сучасних тенденцій комплексного контролю у світі.

Визначено, що необхідність тривалої підготовки до досягнення високого спортивного результату в командних спортивних іграх вимагає особливої уваги до спортивного резерву, який складають діти та підлітки, які окрім цілеспрямованої та методичної підготовки до змагань повинні постійно проходити внутрішньо-командний відбір до основного складу команди, боротися за право виходити на поле або ігровий майданчик тощо. У більшості секцій та ДЮСШ юні гравці не мають необхідних умов для проведення контролю: відсутні якісні програми тестування; відсутні комп'ютерні пристрої для фіксації показників; тренери отримують недостатньо інформації про стан спортсменів; відсутнє різноманітне обладнання для наукового забезпечення контролю різних сторін підготовленості та впливу навантаження на організм спортсменів. Водночас, відсутність належної матеріально-технічної бази для організації заходів контролю у вітчизняних ДЮСШ, які спеціалізуються в командних спортивних іграх, не дозволяє проводити необхідне тестування, що негативно впливає на підготовку українського резерву.

Нашим першочерговим завданням було визначення доцільності та спрямованості контролю тих чи інших характерних ознак, притаманних командним спортивним іграм (на прикладі баскетболу), відповідно до стадій багаторічної підготовки, етапів багаторічної підготовки в кожній стадії, запропонованих В. М. Платоновим (2015) (перша стадія – становлення та розвитку можливостей спортсменів, друга стадія – максимальної реалізації спортивної майстерності). Для першої стадії, характерними за своїми особливостями є різновиди гри у баскетбол, яким притаманна масовість, включаючи дітей та юнаків. Для всіх різновидів командних спортивних ігор, незалежно від їх місця у системі спорту, характерні загальні закономірності проведення контролю, його організація, етапність, види, система тестів, критерії оцінювання тощо. Але залежно від того, з яким контингентом працює тренер, у якому з видів командних спортивних ігор спеціалізуються спортсмени, контроль буде мати більш прикладний та специфічний характер, з урахуванням вікових особливостей, структури та змісту змагальної діяльності, тривалості гри тощо.

Друга стадія багаторічної підготовки – максимальної реалізації спортивної майстерності – охоплює період від виходу спортсмена на рівень вищих досягнень до завершення спортивної кар'єри й відповідає чотирьом етапам багаторічної підготовки. Основним критерієм успішної підготовки на цій стадії є інтенсивна й успішна змагальна діяльність, здатність спортсмена поєднувати участь у великій кількості змагань з раціональною підготовкою, забезпечення подальшого підвищення спортивних результатів, збереження протягом тривалого часу рівня спортивної майстерності та змагальної результативності. Протягом другої стадії багаторічної підготовки спортсмени беруть участь у міжнародних та всеукраїнських змаганнях. Часто протягом змагального сезону команди одночасно виступають у декількох турнірах. Нерідко спортсмени одночасно беруть участь у змаганнях як із класичних видів командних ігор, так і їх різновидах.

Фахівці повинні забезпечити контроль за станом спортсменів у вищезазначених умовах змагальної діяльності. В спортивних іграх спостерігається чіткий розподіл значущості та спрямованості контролю на різних стадіях багаторічної підготовки (рис. 1).

Рис. 1. Спрямованість контролю на різних стадіях багаторічної підготовки у командних спортивних іграх

Також контроль, як супровідний захід, має на меті оцінку показників функціональних можливостей, фізичного здоров'я, психічного стану, стабільності показників техніко-тактичної та інтегральної підготовленості протягом річного циклу з урахуванням індивідуальних особливостей кожного члена команди.

Аналіз наукових даних з питань контролю у командних спортивних іграх підтверджує, що великий масив наукових знань не об'єднаний у цілісну систему, в якій органічно взаємопов'язані контроль з етапами багаторічної підготовки; періодами річного циклу; рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів; ігровими амплуа та соціальним статусом в команді.

У четвертому розділі «Обґрунтування підходу та концепції формування системи контролю в процесі багаторічної підготовки у командних спортивних іграх» розроблено ієрархічну структуру наукових знань про контроль в спортивних командних іграх, обґрунтовано комплексну систему контролю в командних спортивних іграх.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку командних спортивних ігор та особливості, характерні для ігрових видів спорту, нами запропоновано уніфіковану систему контролю в ігрових видах спорту, яка включає мету, завдання для кожного

етапу багаторічної підготовки, етапність, критерії оцінки, методи, засоби контролю, гендерні відмінності, особливості інвентарю та обладнання як у класичних видах спортивних ігор, так і в чітко означених різновидах командних спортивних ігор: по-перше, залежно від віку її призначення (мікробаскетбол, мінібаскетбол, максібаскетбол, мініволейбол та ін.) й, по-друге, залежно від кількості членів команди (пляжний волейбол, баскетбол 3 x 3, регбіліг-7 тощо).

Під час проведення контролю у командних спортивних іграх, враховуючи вікові, гендерні відмінності та ігрове амплуа, необхідно оцінювати: показники техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності; рухову діяльність протягом гри (кількість переміщень, стрибків, прискорень тощо); рівень технічної, фізичної (загальної та спеціальної), тактичної, психологічної, теоретичної підготовленості; обсяг та інтенсивність тренувального та змагального навантаження; рівень взаємовідносин та соціального статусу гравців у команді; морфофункціональні характеристики; психологічні та психофізіологічні особливості.

Обґрунтовуючи підхід до розроблення системи комплексного контролю, ми виходили з того, що інформація про спортсмена, групу спортсменів чи команду, отримана на основі системного підходу, містить дві принципово важливі властивості: по-перше, результати комплексного контролю включають лише необхідну інформацію, по-друге, отримана інформація достатня для вирішення поставленого завдання (оперативного, поточного, етапного контролю).

Розгляд комплексного контролю як системи дозволяє вивчати різні елементи ієрархії, окремі підсистеми та отримати системні знання з контролю (рис. 2). При цьому комплексний контроль ми розглядали у тренувальному та змагальному процесі для оцінки команди в цілому; групи гравців залежно від амплуа, динаміки та тривалості виступів за команду, виконуваної ігрової ролі (лідер, гравець активного запасу, «аутсайдер»); окремих спортсменів, їх сторін підготовленості, окремих характеристик гравців тощо. Кожний елемент ієрархії у системі контролю є самостійним об'єктом на своєму рівні, підсистемою чи окремою складовою більшої системи.

Комплексному контролю як системі притаманні мета, завдання, принципи, організаційні умови, тести, показники, система оцінки тощо. І в цьому відношенні система комплексного контролю являє собою цілісність. При цьому комплексний контроль на різних рівнях ієрархії (на різних етапах багаторічного вдосконалення, у різних структурних утвореннях, в окремих командах і групах спортсменів тощо) реалізує окремі цілі, характерні для кожного рівня, та виступає на цьому рівні як самостійна система. У практичній діяльності ідея цілісності контролю реалізується шляхом комплексного підходу. Комплексність – це єдність цілей, завдань, змісту, методів і форм здійснення контролю.

Комплексний підхід до контролю виконує одночасно декілька функцій:

- 1) орієнтує побудову системи контролю в цілісний управлінський механізм;
- 2) сприяє всебічній оцінці спортсменів або процесу (тренувального та змагального);

Рис. 2. Елементи ієрархічної системи наукових знань контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх

3) сприяє підвищенню ефективності процесу підготовки спортсменів на всіх етапах спортивного вдосконалення через єдність і взаємозв'язок всіх напрямків комплексного контролю, їх певного співвідношення і підпорядкування; 4) сприяє ефективності роботи тренера (одночасне вирішення не одного, а кількох завдань контролю, природно, підвищує результативність його роботи).

Розроблена концепція формування цілісного знання про систему контролю спортсменів в командних спортивних іграх у процесі багаторічного вдосконалення виступає складною, цілеспрямованою, динамічною системою теоретико-методологічних і методико-технологічних знань про цілісне педагогічне знання.

Концепція формування системи контролю в процесі багаторічного вдосконалення у командних спортивних іграх містить чотири складові: умови раціонального функціонування системи контролю в командних спортивних іграх у процесі багаторічного вдосконалення; методологічну основу забезпеченості системи контролю спортсменів в командних спортивних іграх на етапах багаторічної підготовки з дотриманням низки принципів; організаційну основу, що полягає в інтенсифікації розвитку спортивної науки та технології за пріоритетними напрямками; принципи здійснення контролю ефективності підготовки спортсменів у командних спортивних іграх, застосування якого дозволить на практиці системно проводити його з урахуванням закономірностей розвитку спортивних ігор.

В п'ятому розділі «Розробка уніфікованої комплексної системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення» обґрунтовано та розроблено уніфікований алгоритм контролю гравців в командних спортивних іграх, систематизовано та доведено інформативність критеріїв і тестів для застосування в процесі контролю гравців різного віку, кваліфікації, підготовленості, на різних етапах багаторічного вдосконалення тощо.

Під час обґрунтування та розробки алгоритму комплексного контролю ми спиралися на такі підходи:

- системний підхід, який передбачає багаторівневе і багатопланове вивчення процесу контролю в командних спортивних іграх, у результаті чого формується кілька моделей, що відображають контроль у різних зрізах і на різних рівнях. До головних ознак системного підходу можна віднести: розгляд контролю як цілісної системи або елемента більш потужної системи (управління) з урахуванням того, що властивості речей залежать від цілого, властивості цілого залежать від частин, але не зводяться до суми їх властивостей, а включають такі, які притаманні системі контролю в цілому; виділення й аналіз частин, елементів і зв'язків системи контролю; визначення структури, організації системи контролю і законів її будови; аналіз зовнішніх проявів, функцій як системи контролю, так і її окремих елементів; визначення відповідності функцій елементів функціям всієї системи контролю; виявлення законів її функціонування; аналіз змін як у самій системі контролю, так і в її елементах; виявлення тенденцій її становлення і розвитку;
- комплексний підхід, який дозволяє на сучасній науковій основі аналізувати, створювати алгоритми контролю, оптимізувати функціонування систем організму гравців або аналізувати тенденцію до перетворення в комплекси. Комплексний підхід характеризується об'єднанням, зведенням різноякісних підсистем (видів контролю) у полісистему з метою створення алгоритму контролю для аналізу шляхів підвищення результативності спортсменів і всієї команди в цілому під впливом різноманітних факторів;
- індивідуальний підхід, в основі якого лежить урахування конкретних індивідуальних особливостей особистості гравця (темпераменту і характеру, здібностей і схильностей, мотивів і інтересів тощо), які суттєво впливають на його поведінку в різних змагальних та тренувальних ситуаціях. Тренер у процесі контролю здійснює гнучке використання різних засобів та методів, тестів для досягнення оптимальних результатів;
- особистісно-діяльнісний підхід, який спирається на активну, творчу змагальну та тренувальну діяльність гравця з урахуванням його особистісних індивідуальних психологічних особливостей, здібностей, інтересів і потреб.

Запропонований нами уніфікований алгоритм контролю у командних спортивних іграх передбачає чотири основні етапи (рис. 3): організаційний; діагностики; оцінювання; корекції.

На першому (організаційному) етапі алгоритму необхідно встановити організаційно-управлінські компоненти підготовки гравців.

Етап включає заходи, спрямовані на забезпечення оптимального функціонування централізованої підготовки гравців разом із тренерами і фахівцями

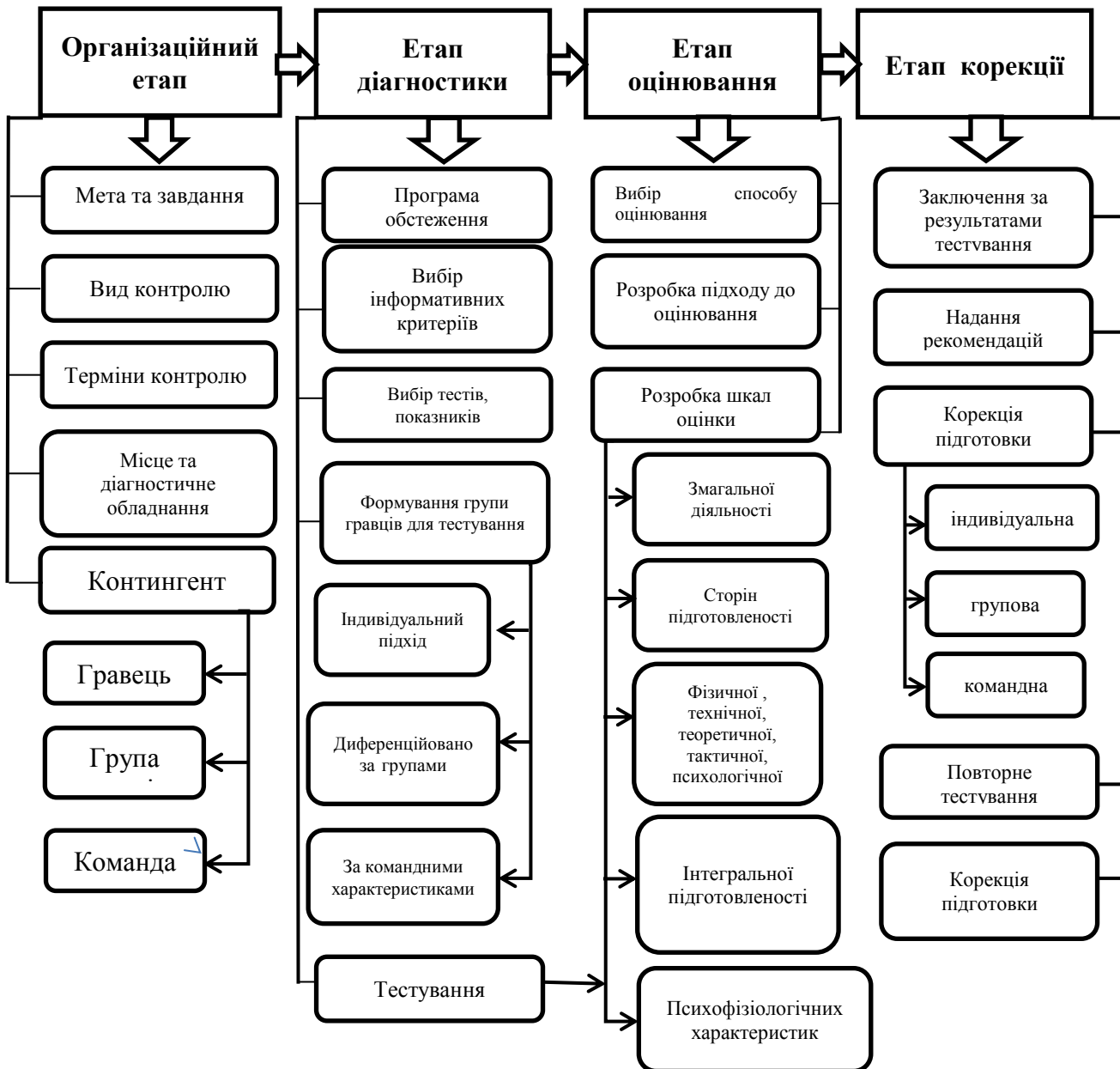

Рис. 3. Уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості гравців в процесі багаторічної підготовки

з різних галузей науки і практики, здатних надати результативну допомогу в усіх аспектах підготовки спортсмена.

Мета контролю – оцінка стану гравців на основі визначення рівня різних сторін підготовленості під час етапного, оперативного й поточного видів контролю. Завдання контролю на будь-якому етапі багаторічної підготовки мають бути узгоджені з періодом річного циклу, з видами підготовки, цільовою спрямованістю навантаження, яке отримали спортсмени під час навчально-тренувального процесу, та іншими чинниками тренувальної або змагальної діяльності.

Також на цьому етапі алгоритму необхідно визначити й систематизувати умови, необхідні для проведення контролю: 1) проведення обстежень з урахуванням завдань періодів річного циклу підготовки; 2) місце проведення досліджень і

діагностичне обладнання; 3) терміни проведення контролю (періодичність протягом року). Ці умови контролю дозволять тренерам зібрати більш точну інформацію про рівень підготовленості гравців, поточний функціональний стан їх організму, відновлення фізичного і психологічного стану спортсменів після тренувальних і змагальних навантажень. Окрім того, на першому етапі необхідно підготувати інвентар та обладнання для проведення контролю, визначити терміни його проведення, а також узгодити ці терміни з календарем змагань та періодами річного циклу підготовки. На цьому ж етапі необхідно визначитися з контингентом, який буде об'єктом контролю (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка спортсменів під час тренувального та змагального процесу за індивідуальними, груповими та командними показниками у спортивних іграх (на прикладі баскетболу)

Індивідуальні показники	Групові показники	Показники команди
Кожного гравця окремо з урахуванням: <ul style="list-style-type: none"> • вікових даних; • антропометричних; • психологічних особливостей; • стажу занять спортом; • терміну перебування у команді; • ігрової ролі у команді (лідер, гравець активного запасу, «аутсайдер») 	Групи гравців, які формуються за: <ul style="list-style-type: none"> • рівнем підготовленості (за умови переваги тієї чи іншої сторони підготовленості або компонента підготовленості (наприклад: кидкові, захисна); • ігровим амплуа (захисники, які розігрують, атакуючі захисники, нападники, важкі форварди, центрові); • оптимальними сполученнями 2-3 гравців усіх амплуа, тобто тих, хто найбільш ефективно взаємодіють під час гри; • ігровими п'ятірками (комплектування основного складу або «основної п'ятірки»); • ігровими ролями у команді (лідер-гравець активного запасу – аутсайдер (новачок); • варіантами ротації протягом матчу 	Всієї команди: <ul style="list-style-type: none"> • оцінка загальної суми показників команди; • середніх показників по команді; • оцінка командного захисту; • оцінка командного нападу; • оцінка частин гри (половина матчу, окрема чверть, 5 хв кожної чверті, додатковий час); • оцінка ігрової дисципліни, психоемоційного стану команди протягом матчу; • ефективності ротації гравців; • змагального результату

На другому етапі алгоритму – етапі діагностики – передбачено розроблення програми обстеження, що включає: вибір інформативних критеріїв; підбір тестів, показників; формування групи гравців для тестування (індивідуальний підхід; диференційовано (за групами); за командними характеристиками) й, безпосередньо, саме тестування. Підбір тестів може відбуватись як на основі навчальних програм для ДЮСШ, СДЮСШОР і ШВСМ, так і на основі експертної оцінки.

На прикладі етапу попередньої базової підготовки в баскетболі нами було запропоновано тести, які відображають специфічні особливості змагальної діяльності у баскетболі, та проведено експертну оцінку для визначення їхньої значущості. На основі оцінки експертів за достатньо високого рівня узгодженості їх думок відібрано комплекс тестів для контролю спеціальної фізичної (6 тестів, $W =$

0,71, $p < 0,05$) і технічної (10 тестів, $W = 0,78$, $p < 0,05$) підготовленості, психічних якостей (2 показники, $W = 0,74$, $p < 0,05$) та психофізіологічних здібностей (5 показників, $W = 0,86$, $p < 0,05$) баскетболістів 13–14 років. До тестів віднесено: зі спеціальної фізичної підготовленості - «човниковий біг 3 x 10 м з оббіганням набивних м'ячів», с (27 балів), «біг до пронумерованих набивних м'ячів», с (49 балів), «відчуття часу» (за: Сермеєв), відхилення (68 балів), «десять вісімок», кількість разів (72 бали), «ловля лінійки», см (106 балів), статична рівновага за методикою Яроцького, с (108 балів); для оцінки технічної підготовленості - комплексний тест з виконання ведення м'яча зі зміною напрямку та кидками у кошик з близької відстані, кількість влучань (28 балів), модифікований тест М-100 (за: Вальтін, Леонов), кількість кидків та % влучань (38 балів), штрафні кидки, % (57 балів), тест для оцінки техніки володіння м'ячем «Ведення м'яча із закритими очима в колі», кількість ударів м'яча об підлогу (81 бал), тест для оцінки точності передачі м'яча, очок (104 бали), «човниковий біг» 4 x 9, 14 м з веденням баскетбольного м'яча (домінантною рукою), с (121 бал), «човниковий біг» 4 x 9, 14 м з веденням баскетбольного м'яча (субдомінантною рукою), с (141 бал), «передачі м'яча», с (150 балів), «пересування в захисній стійці (ялинка)», с (188 балів), «пересування в захисній стійці 100 м», с (192 балів); для оцінки психологічної підготовленості - виявлення швидкості оперативного мислення «Трійка» (140 балів), визначення параметрів уваги «Коректурна проба» (144 бали); для оцінки психофізіологічних характеристик - тип нервової системи (29 балів), швидкість реакції на об'єкт, що рухається (31 бал), швидкість складної зорової моторної реакції (63 бали), швидкість простої зорової моторної реакції (83 бали), теплінг-тест (93 бали).

Аналогічним чином можна підбирати тести для інших етапів багаторічної підготовки та року навчання, узгоджуючи їх співвідношення із співвідношенням розподілу годин на різні види підготовки та враховуючи значущість тих чи інших сторін підготовленості відповідно до завдань тренера чи думки експертів.

Третій етап алгоритму – етап оцінювання – передбачає виконання низки таких послідовних заходів: встановлення способу оцінювання; розроблення підходу до оцінювання; розроблення шкал оцінювання. У свою чергу, цей етап включає: 1) оцінювання змагальної діяльності; 2) оцінювання сторін підготовленості; 3) оцінювання морфотипу, антропометричних даних; 4) оцінювання фізичного розвитку, функціональних можливостей; 5) оцінювання психофізіологічних характеристик. Оцінювання змагальної діяльності має свої специфічні особливості як у командних спортивних іграх взагалі, так і в баскетболі зокрема.

На нашу думку, оцінювання змагальної діяльності необхідно здійснювати за трьома підходами: індивідуально; диференційовано (за групами спортсменів); загальнокомандно.

Оцінювання індивідуальної змагальної діяльності може включати такі показники: оцінювання індивідуальних техніко-тактичних дій (сильних, слабких сторін); оцінювання вміння поєднувати дві-три техніко-тактичні дії; оцінювання передумов помилок; оцінювання передумов ефективних техніко-тактичних дій;

оцінювання ефективності гравця у різних ігрових амплуа; оцінювання виконання індивідуальних завдань на гру або ігровий фрагмент.

Під час контролю техніко-тактичних дій у процесі змагальної діяльності на першій стадії багаторічної підготовки слід враховувати вивчений навчальний матеріал за програмою ДЮСШ для конкретного етапу підготовки й року навчання у групах, а не кількісні показники, та формули, запропоновані переважно для дорослих спортсменів. У контролі змагальної діяльності необхідно застосовувати спеціально розроблені протоколи, які враховують оцінку не лише кількісних показників змагального результату (очки, підбирання, перехоплення та ін.), а й попередні дії, які спортсмени здійснюють перед підбиранням, кидком, перехопленням тощо. Наприклад, якщо програмою ДЮСШ з технічної підготовки для дітей 13–14 років запропоновано навчання протидії нападаючому під час протиборства за оволодіння м'ячем, що відскочив від кошика, то у процесі фіксації техніко-тактичних дій необхідно реєструвати такі дії, які гравець повинен здійснювати до підбирання м'яча, що відскочив від щита, тобто дії, які є передумовою для подальшого якісного виконання, а саме: відсікання, перешкоджання або затримання нападаючого, якого він опікує, й спосіб, який він застосовує: обличчям, спиною тощо. При вивченні поєднання таких прийомів, як ловіння м'яча, що летить низько, – ведення–зупинка–кидок у стрибку–добивання м'яча однією рукою після відскоку від кошика (відповідно до навчальної програми, розділ «Технічна підготовка»), особливу увагу під час контролю в тренувальній та змагальній діяльності необхідно приділяти оцінці якості виконання нерозривних поєднань двох або трьох технічних прийомів, виявляти помилки у юних спортсменів під час переходу від однієї техніко-тактичної дії до іншої. Основний акцент робиться на швидкість обробки м'яча, узгодженість дій, дотримання темпу, доведення даного поєднання технічних прийомів до ефективного або результативного (у випадку кидка) завершення.

У контролі змагальної діяльності особливий акцент слід робити на визначення основних недоліків виконання техніко-тактичних дій, що призводять до втрати м'яча спортсменами. На прикладі баскетболу це можуть бути такі види помилок: неточні передачі; помилки під час ведення м'яча; помилки під час кидків; вибитий м'яч; помилки під час ловіння м'яча; заступ за лінію (аут); помилки, пов'язані з часом (3, 5, 8, 14, 24 с); зайві дії при виконанні прийому тощо. Саме такий підхід дозволить здійснювати більш об'єктивну оцінку ступеня засвоєння юним спортсменом навчального матеріалу й виявлення недоліків або провідних навичок опанування інтегральними здібностями, необхідними для реалізації ігрової діяльності у командних спортивних іграх і, зокрема, баскетболі.

Оцінювання диференційованої (або групової) змагальної діяльності може включати такі показники: оцінювання змагальної діяльності основної п'ятірки; оцінювання ефективності змагальної діяльності підгруп за ігровим амплуа (розігруючі захисники, атакуючі захисники, нападаючі, важкі форварди, центрові); оцінювання ефективності змагальної діяльності підгруп у межах одного ігрового амплуа (розігруючі, атакуючі захисники тощо); оцінювання ефективності ігрового взаєморозуміння підгруп з 2–3 гравців, які взаємодіють на майданчику (розігравач,

важкий форвард, центровий; лідер, гравець активного запасу, аутсайдер (новачок); оцінювання змагальної діяльності за рівнем підготовленості (лідери команди, гравці основного складу, запасні гравці); оцінювання варіативності ротації гравців під час матчу при різних системах захисту або нападу.

Оцінювання ефективності ігрового взаєморозуміння підгруп із 2–3 гравців проводиться з метою виявлення тренером найбільш оптимальних підгруп спортсменів під час вирішення тих чи інших ігрових завдань (особливо це стосується тих видів командних ігор, де за правилами гри немає обмеження кількості замінів).

Диференційований підхід необхідно застосовувати під час оцінювання змагальної діяльності за рівнем підготовленості або статусом у команді (тобто окремо порівнювати показники лідерів команди, гравців основного складу, запасних гравців з урахуванням зіграного часу протягом матчу).

Оцінювання варіативності ротації гравців під час матчу дозволить тренеру зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки будь-яких подій на майданчику при різних системах нападу або захисту. Оцінювання загальнокомандної змагальної діяльності може включати такі показники: оцінювання техніко-тактичних дій команди; оцінювання ефективності командного захисту; оцінювання ефективності командного нападу; оцінювання частин гри (половина матчу, окрема чверть, 5 хв кожної чверті, додатковий час); оцінювання ігрової дисципліни, психоемоційного стану команди протягом матчу, ефективності ротації гравців.

Контроль психофізіологічних показників необхідно здійснювати із застосуванням спеціальних методик, що оцінюють такі показники та характеристики: властивості нервової системи (силу, рухливість і врівноваженість нервових процесів); інтегральні показники особистісної готовності (стабільність і емоційну стійкість, самопочуття, активність, настрій, тривожність і агресивність); індивідуальні особливості психічних функцій (оперативність мислення, параметри уваги).

Міжособистісні відносини баскетболістів у команді контролюють за показниками: атмосферою в команді, міжособистісними стосунками в команді (тренер–гравець; гравець–гравець; гравець–команда).

Для оцінювання роботоздатності можна обрати пробу Руф'є, яка є зручною у застосуванні, та інші комп'ютерні діагностичні програми (ШВСМ, Кардіо+ та ін.). Фізичний розвиток можна оцінювати за показниками довжини та маси тіла, ЖЄЛ, динамометрії. Вибір тестів та показників повинен відповідати віку та етапу підготовки гравців.

На четвертому етапі алгоритму – етапі корекції – за результатами тестування надаються висновки, рекомендації; здійснюється корекція підготовки; проводяться повторне тестування й подальша корекція навчально-тренувального процесу. Результати діагностики та тестування залежно від поставлених завдань зіставляються зі шкалами та критеріями оцінок. З метою об'єктивного визначення рівня підготовленості баскетболістів проводиться аналіз результатів тестування та аналіз змагальної діяльності, формуються висновки та рекомендації для кожного баскетболіста, групи баскетболістів та команди в цілому. Також розробляються

рекомендації для тренерів. Після цього у навчально-тренувальній та змагальній діяльності здійснюється корекція індивідуальної, групової та командної підготовленості, здійснюється повторне тестування, фіксується динаміка показників протягом річного циклу підготовки, здійснюється корекція навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності.

Запропонований нами уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості може бути використаний на різних етапах багаторічної підготовки та в різних видах командних спортивних ігор для корекції навчально-тренувальної та змагальної діяльності й своєчасного виявлення недоліків та сильних сторін у певних компонентах підготовки.

У шостому розділі «**Технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення**» проведено дослідження для визначення ефективності запропонованої системи комплексного контролю та технології її реалізації в процесі підготовки гравців різного віку, підготовленості, амплуа та етапу підготовки.

Запропонована загальна технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення містить мету, підходи, принципи, види контролю, об'єкт контролю, предмет контролю, організаційно-методичні умови впровадження, етапи впровадження, критерії ефективності, які пов'язані між собою та у комплексі вирішують мету оптимізації системи контролю підготовленості та змагальної діяльності спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх, з урахуванням специфічності командної гри та завдань на конкретному етапі багаторічної підготовки, відповідно до першої та другої стадії багаторічної підготовки. Технологія включала чотири послідовних модулі: перший модуль – структурно-організаційний, другий модуль – реалізаційно-діагностичний, третій – результативно-оціночний, четвертий – корекційно-управлінський (рис. 4).

Загальна технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення характеризується послідовністю заходів, пов'язаних з підбором засобів та методів контролю, забезпеченням організованого проведення тестування, охоплення показників, що підпадають під контроль, які є провідними на кожному етапі багаторічної підготовки, з урахуванням змісту навчального матеріалу на конкретному році навчання на першій стадії багаторічного вдосконалення та відповідно до завдань команди та конкретного гравця на другій стадії, оцінкою показників різних сторін підготовленості з урахуванням віку, статі, функціональних обов'язків у команді, виконуваної ігрової ролі, стажу перебування у команді, розширення діапазону критеріїв оцінки змагальної діяльності.

Принциповими відмінностями при обґрунтуванні та запровадженні технології реалізації комплексного контролю в командних спортивних іграх є такі: етапність; урахування завдань етапу багаторічної підготовки; підбір інформативних тестів з урахуванням: а) сенситивних періодів розвитку фізичних якостей для оцінки фізичної підготовленості; б) специфічних здібностей (відчуття часу, орієнтація у просторі тощо) – для спеціальної фізичної підготовленості; в) змісту програми ДЮСШ – для технічної, тактичної та теоретичної підготовленості; г) функціональних обов'язків у команді; підбір доступних методик для оцінювання

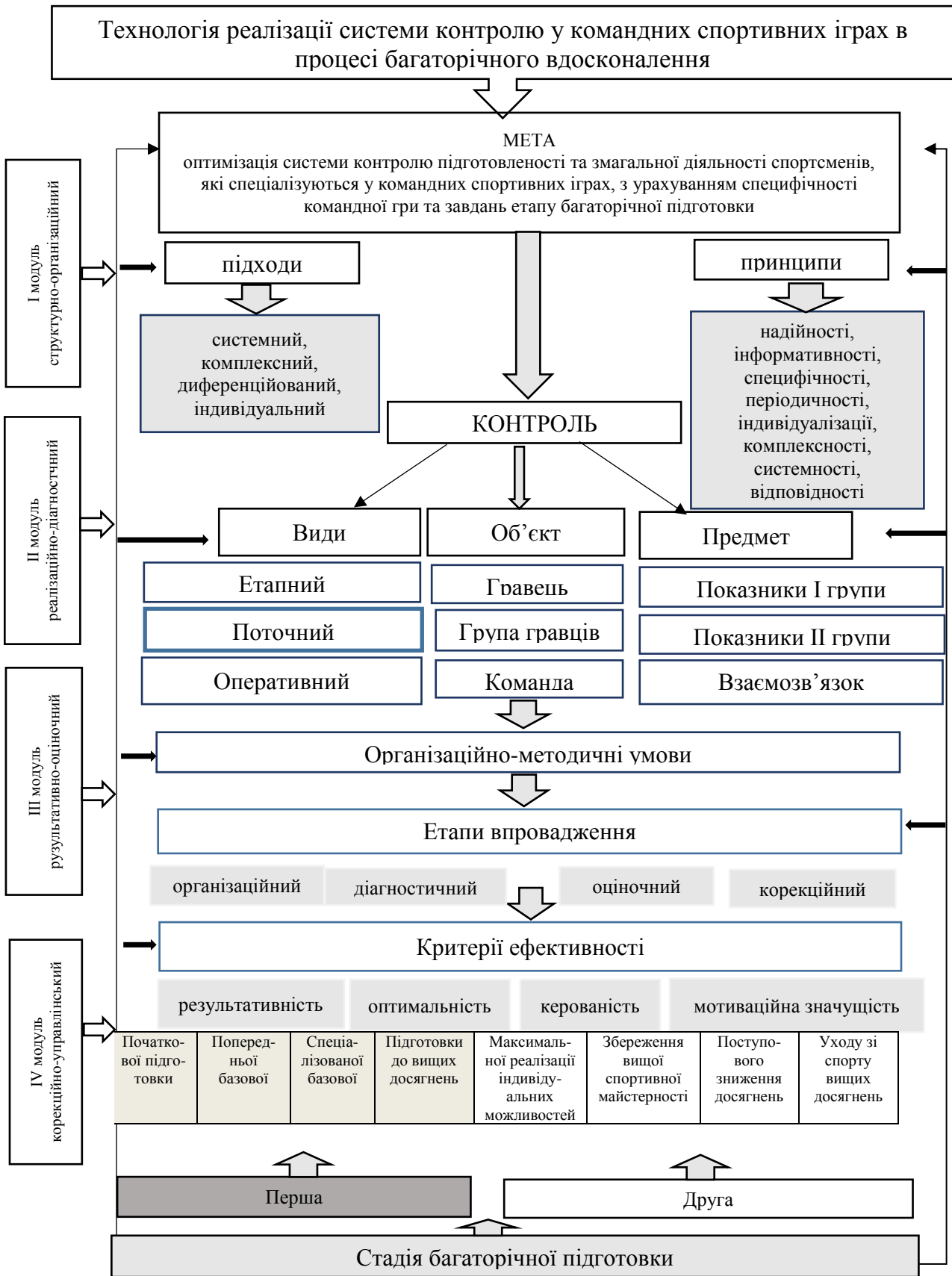

Рис. 4. Схема технології реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення

психофізіологічного стану гравців; урахування оцінки стану міжособистісних відносин у команді; розподіл оцінки змагальної діяльності на індивідуальні, групові та командні показники; розширення діапазону критеріїв оцінки змагальної діяльності; інтегральна оцінка підготовленості з визначенням п'яти рівнів: низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній, високий.

Терміни проведення етапного контролю протягом річного циклу мають бути узгоджені з регламентом та календарем змагань; з особливостями участі спортсменів у змаганнях з кількох різновидів командної гри; з особливостями участі спортсменів в іграх за команди різних ліг; зі змістом навчально-тренувального процесу на означеному етапі багаторічної підготовки.

Комплекс інформативних тестів та показників для оцінювання підготовленості спортсменів повинен формуватися та перевірятися на основі думки експертів та факторного аналізу з урахуванням провідних видів підготовленості, завдань і змісту підготовки на означеному етапі багаторічної підготовки. Орієнтовні шкали оцінки сторін підготовленості повинні відображати п'ять діапазонів рівнів підготовленості – низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній та високий – для поточного та етапного контролю, що дозволить тренерам спостерігати за кумулятивним ефектом від тих чи інших видів навантажень протягом довгострокового змагального періоду в одному макроциклі (6–8 міс.). Інтегральна оцінка сторін підготовленості з визначенням п'яти рівнів дозволяє тренеру за показниками, отриманими під час проведення батареї тестів, порівнювати результати різних спортсменів. Однаковим залишається принцип вираження в умовних одиницях, тобто у балах. Оцінка ефективності змагальної діяльності протягом змагального періоду повинна здійснюватися з урахуванням таких особливостей: багатоколова (від двох до чотирьох кіл) система проведення регулярного чемпіонату; умови проведення ігор серії плей-офф; перевага умов домашнього майданчика над гостьовим.

Для перевірки інформативності алгоритму контролю та технології реалізації системи контролю було проведено дослідження у групах: з мінібаскетболу СДЮСШОР № 5 ім. ЗТУ М. І. Говорунова та БК «Самара» м. Дніпро - 64 дитини 6-7 років (32 хлопчики, 32 дівчинки); 50 баскетболістів СДЮСШОР № 5 13-14 років; футболістів ДЮСШ № 2, ДЮСШ № 12 та СЗОШ № 73, м. Дніпро - 10-11 років (104 особи); 15-16 років - 24 футболісти; 17-19 років - 24 футболісти команди «Дніпро U-19»; 16-20 років - 13 баскетболістів команди вищої ліги «Дніпро-ДВУФК», м. Дніпро. Урахування динаміки показників підготовленості гравців дозволило раціонально й точно коригувати підготовку, вирішувати три групи завдань: індивідуальні для кожного окремого гравця; диференційовані або групові для команди в цілому; рекомендувати здійснювати контроль у навчально-тренувальному процесі щорічно, з урахуванням організаційно-управлінських засобів й оптимальної організації науково-методичних особливостей підготовки спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх, для ефективної оцінки підготовленості спортсменів на окремо визначеному етапі багаторічного вдосконалення.

Впровадження технології реалізації системи контролю в процесі багаторічного

вдосконалення дозволяє підвищити ефективність засвоєння програмного матеріалу, усунути форсування навчально-тренувального процесу в системі дитячо-юнацького спорту, підвищити рівень управління тренувальною та змагальною діяльністю.

У цьому розділі «**Аналіз та узагальнення результатів дослідження**» здійснено узагальнення результатів дослідження і теоретичного аналізу, сформовані основні результати дисертаційного дослідження, розкрита практична та теоретична значущість проведеної роботи. У процесі дисертаційного дослідження було отримано три групи даних: результати, що підтверджують, набули подальшого розвитку та абсолютно нові.

Результатами проведеного дослідження стало **підтвердження** даних про невідповідність педагогічного контролю в діючих навчальних програмах для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ та закладів спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання сучасним тенденціям розвитку командних спортивних ігор (Ж. Козіна, 2016-2020; В. Матяш, 2016; Н. Нестеренко, 2016; В. Онищенко, 2019; О. Івченко, 2019; М. Безмилов, 2016, 2020).

Набули подальшого розвитку знання щодо планування, організації, періодичності, структури та змісту контролю (Л. Айрапетьянц, 1991; А. Власов, 2004; Л. Поплавський, 2004; Л. Волков, 2005; В. Губа, 2006; М. Годік, А. Скородумова, 2010; В. Костюкевич, 2017-2020; В. Корягін, 2018; В. Тищенко, 2020; Г. Лісенчук, 2020), підґрунтям яких є розробка планів проведення педагогічного контролю спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки; в річному циклі; дослідження інших учених щодо контролю рівню загальної та спеціальної фізичної, техніко-тактичної, психологічної, функціональної, теоретичної підготовленості спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки у командних спортивних іграх (Д. Сердюк, 2016; І. Стасюк, 2014; В. Тищенко, 2018; О. Шинкарук, 2011-2020).

Новими даними є:

- сформована система знань, яка розглядає контроль в органічному взаємозв'язку з етапами багаторічної підготовки; періодами річного циклу; видами підготовки; рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів; ігровими амплуа та психосоціальним статусом в команді і реалізована на якісно новому рівні в практиці з урахуванням сучасних вимог розвитку командних спортивних ігор, спрямована на оптимізацію управління навчально-тренувального процесу;
- підхід до розробки системи комплексного контролю та концепція формування системи контролю в процесі багаторічного вдосконалення у командних спортивних іграх, ієрархічна структура системи знань щодо контролю у командних спортивних іграх;
- розробка уніфікованої комплексної системи контролю для командних спортивних ігор в процесі багаторічного вдосконалення, що містить алгоритм, критерії, тести контролю спортсменів у командних видах спорту, які віддзеркалюють рівень фізичного розвитку, види підготовленості, міжособистісні взаємовідносини у команді; індивідуальні особливості залежно від ігрового амплуа, кваліфікації спортсменів, та відповідають вимогам, притаманним командним спортивним іграм, систему оцінки;

- обґрунтовано і експериментально перевірено технологію реалізації системи контролю, яка має широке узагальнююче значення, може використовуватися на різних етапах багаторічної підготовки в командних спортивних іграх.

Таким чином доведено ефективність уніфікованої комплексної системи контролю для командних спортивних ігор в процесі багаторічного вдосконалення.

ВИСНОВКИ

1. Одним із шляхів оптимізації управління процесом багаторічної підготовки є формування цілісної системи знань щодо контролю в командних спортивних іграх, яка передбачає такі складові: основні положення, що становлять підґрунтя знань про систему контролю і механізм її практичної реалізації в процесі підготовки спортсменів в ігрових видах спорту; підхід та концепція формування системи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення; система критеріїв, тестів та системи оцінки, що використовують в процесі контролю в командних ігрових видах спорту відповідно до етапів багаторічного вдосконалення та факторів, що впливають на ефективність змагальної діяльності; уніфікована система контролю для командних спортивних ігор в процесі багаторічного вдосконалення; технологія реалізації контролю в командних спортивних іграх в системі багаторічної підготовки на прикладі баскетболу.

При наявності достатньо розробленої системи підготовки спортсменів у командних спортивних іграх та системи контролю у теорії олімпійського спорту, теоретичний аналіз спеціальної науково-методичної літератури та даних мережі Інтернет підтвердив необхідність обґрунтування у сучасних умовах теоретико-методичних основ системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення з урахуванням вікових особливостей спортсменів та завдань навчально-тренувального процесу на кожному етапі багаторічної підготовки. Не вивченим залишається питання адаптації або модифікації педагогічних тестів, створення нових контрольних вправ для неолімпійських видів спортивних ігор й шкал оцінювання рівня підготовленості спортсменів, які в них спеціалізуються.

2. Тенденції розвитку командних спортивних ігор, їх глобалізація в світі вимагають формування сучасної уніфікованої системи контролю в командних ігрових видах спорту, постійного пошуку оптимального й ефективного управління підготовкою спортсменів й є передумовами для створення універсальної системи контролю, в якій органічно взаємопов'язані контроль зі стадіями та етапами багаторічної підготовки; періодами річного циклу; рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів; ігровими амплуа в команді тощо.

Тенденціями розвитку ігрових видів спорту визначено: інтенсифікацію динаміки гри та тренувальних навантажень; інтелектуалізацію; невинне зростання виконавської майстерності; універсалізацію; скачкоподібність розвитку. Чинниками, що впливають на рівень розвитку ігор, є рівень спортивної підготовленості й техніко-тактичної майстерності, зміни у правилах ігор, динамічне протистояння нападу та захисту як основних складових гри; відсутність гендерних відмінностей у правилах ігор, не зважаючи на наявність специфічних рис, притаманних жіночому

спорту; орієнтація на ідеологію професійних ліг (НБА, НХЛ та ін.); зростання популярності спортивних ігор на міжнародних змаганнях; рання спеціалізація.

3. Провідними показниками контролю у командних спортивних іграх з урахуванням вікових відмінностей й залежно від ігрового амплуа є: показники техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності; рухова діяльність протягом гри (кількість переміщень, стрибків, прискорень тощо); рівень технічної, тактичної, фізичної (загальної та спеціальної), теоретичної, психологічної підготовленості; обсяг та інтенсивність тренувального та змагального навантаження; рівень взаємовідносин та ігрової ролі гравців в команді; особливості жіночого організму; антропометричні показники фізичного розвитку; стан функціональних систем; психофізіологічні особливості.

Порівняльний аналіз систем контролю у провідних країнах світу дозволив визначити особливості та механізми здійснення контролю у спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення в світовій практиці; підходи до оцінки змагальної діяльності в командних спортивних іграх та підходи, методи та критерії контролю сторін підготовленості; особливості застосування інновацій та технологій під час контролю різних сторін підготовленості та стану гравців; організаційні умови здійснення контролю підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх.\

4. Обґрунтовано підхід до розробки системи комплексного контролю підґрунтям якого виступають принципи та положення системного, комплексного, особистісно-діяльнісного та індивідуального підходів. При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю спортсменів в ігрових видах спорту (на прикладі баскетболу) ми враховували:

наявність: сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу (зміни правил гри, календар змагань протягом річного циклу, обсяг ігор); неузгодженості навчального матеріалу за програмою ДЮСШ з заходами контролю (тестуванням) (вивчається одне – контролюється інше);

відсутність: диференційованого підходу до підбору тестів залежно від віку та етапу підготовки, періоду річного циклу; комплексної оцінки підготовленості баскетболістів у програмі для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ; програми оцінки техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності, розробленої спеціально для контролю опанування діями з урахуванням завдань етапу багаторічної підготовки юних баскетболістів.

Обґрунтовуючи підхід до розроблення системи комплексного контролю, ми виходили з того, що інформація про спортсмена, групу спортсменів чи команду, отримана на основі системного підходу, містить дві принципово важливі властивості: по-перше, результати комплексного контролю включають лише необхідну інформацію, по-друге, отримана інформація є достатньою для вирішення поставленого завдання (оперативного, поточного, етапного контролю).

5. Розроблена концепція формування цілісного знання про систему контролю спортсменів в командних спортивних іграх у процесі багаторічного вдосконалення виступає складною, цілеспрямованою, динамічною системою теоретико-методологічних і методико-технологічних знань про цілісне педагогічне знання, що

базується на системному, інтегративно-діяльнісному й особистісно-орієнтованому підходах.

Концепція формування системи контролю в процесі багаторічного вдосконалення у командних спортивних іграх містить чотири складові: умови раціонального функціонування системи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення; методологічну основу забезпеченості системи контролю спортсменів в командних спортивних іграх на різних етапах багаторічної підготовки з дотриманням низки принципів; організаційну основу, що полягає в інтенсифікації розвитку спортивної науки та технології за пріоритетними напрямками; принципи здійснення контролю ефективності підготовки спортсменів у командних спортивних іграх, застосування якої дозволить на практиці системно та комплексно проводити контроль у командних спортивних іграх з урахуванням закономірностей розвитку спортивних ігор та процесу підготовки спортсменів.

6. На основі вдосконалення системи контролю спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки сформована система наукових знань, що дозволяє на практиці підвищити ефективність управління тренувальним процесом, з урахуванням специфічних особливостей контролю команди на різних рівнях – команди, групи та окремого гравця; відмінностей окремих елементів ієрархічної системи знань, притаманних спортивним командним іграм: за змістом, спрямованістю, організаційно-методичними умовами, методами, системою критеріїв, тестів та оцінки, термінами та тривалістю здійснення заходів контролю на різних стадіях багаторічного вдосконалення, які у сукупності та кожна окремо дозволяють розглядати систему контролю як складну, динамічну структуру, існування якої обумовлено впливом низки чинників.

Обґрунтовано ієрархічну структуру системи знань щодо контролю у командних спортивних іграх. Визначено елементи ієрархічної системи знань про контроль на рівнях гравця, групи гравців, команди, які є відмінними у порівнянні з загальною теорією спорту та у порівнянні з індивідуальними видами спорту. Кожний елемент ієрархії у системі контролю є самостійним об'єктом на своєму рівні, підсистемою чи окремою складовою більшої системи.

7. Створена комплексна система контролю для командних спортивних ігор в процесі багаторічного вдосконалення відповідає закономірностям процесу підготовки спортсменів на різних етапах, містить організаційно-методичні складові, систему критеріїв, тестів та оцінки залежно від індивідуальних особливостей, ігрового амплуа окремих спортсменів, ігрової ролі в команді, організації та періодизації навчально-тренувального процесу, що забезпечує формування високого рівня спортивної майстерності та потребує адаптації до тренувальних та змагальних навантажень.

8. Запропонований уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості може бути використаний на різних етапах багаторічної підготовки та в різних видах командних спортивних ігор для корекції навчально-тренувальної та змагальної діяльності й своєчасного виявлення недоліків та сильних сторін у певних компонентах підготовки. Запропонований нами уніфікований алгоритм

контролю у командних спортивних іграх передбачає чотири основні етапи: організаційний; діагностики; оцінювання; корекції.

Урахування динаміки показників підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх у річному циклі дозволить раціонально й точно формувати підготовку, вирішувати три групи завдань: перша – індивідуальні завдання для кожного окремого гравця; друга – диференційовані або групові завдання; третя група – завдання для команди в цілому. Отже, уніфікований алгоритм комплексного контролю підвищує ефективність управління тренувальним і змагальним процесами в командних спортивних іграх.

9. Систематизовано критерії, тести та розроблено системи оцінки для використання в процесі контролю в командних ігрових видах спорту відповідно до етапів багаторічного вдосконалення та факторів, що впливають на ефективність змагальної діяльності. Критерії контролю спортсменів у командних видах спорту охоплюють групи: критерії контролю гравця, критерії контролю групи гравців, критерії контролю команди та містять 7 блоків: морфологічний, спортивно-педагогічний, соціальний, медичний, психологічний, функціональний, змагальний.

Обґрунтовано тести в системі контролю спортсменів у командних видах спорту, спрямовані на визначення рівня фізичного розвитку, видів підготовленості, міжособистісних взаємовідносин у команді; індивідуальних особливостей відповідно до ігрового амплуа, кваліфікації спортсменів, та відповідають вимогам, притаманним командним спортивним іграм: надійності, специфічності, інформативності, взаємозв'язку з чутливими періодами розвитку фізичних якостей, взаємозв'язку з етапами багаторічної підготовки, взаємозв'язку з програмним матеріалом навчального плану, комплексності, кількості виконавців тесту, періодичності.

Розроблена система оцінки, підґрунтям якої виступили підходи, що застосовуються у командних спортивних іграх в світі та в Україні, містить оцінку рівня фізичного розвитку, функціональної, загальної та спеціальної фізичної, техніко-тактичної, психологічної, теоретичної та інтегральної підготовленості з урахуванням віку та статі спортсменів, спортивної кваліфікації, ігрового амплуа, етапу багаторічної підготовки, періоду річного циклу.

10. Розроблена та теоретично обґрунтована технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічної підготовки передбачає експериментально обґрунтовані складові; принципи технології реалізації, організаційно-методичні умови, чотири модулі, що віддзеркалюють етапи впровадження та інші компоненти технології: I – структурно-організаційний, II – реалізаційно-діагностичний, III – результативно-оціночний, IV – корекційно-управлінський.

Експериментально підтверджено ефективність впровадження технології реалізації системи контролю у систему підготовки спортсменів у командних спортивних іграх на етапах багаторічної підготовки: початкової, попередньої базової, підготовки до вищих досягнень у баскетболі, етапі попередньої базової та спеціалізованої базової підготовки у футболі. Впровадження запропонованої технології сприяло підвищенню ефективності системи контролю за такими

критеріями, як: результативність, оптимальність, керованість, мотиваційна значущість ($p < 0,05$). Технологія реалізації системи контролю має широке узагальнююче значення, може використовуватися в командних спортивних іграх, підґрунтям якої є: види, способи контролю, організаційно-методичні основи її реалізації на якісно новому рівні в практиці підготовки гравців з урахуванням сучасних вимог, що висуваються до управління тренувальною та змагальною діяльністю.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Мітова О, Онищенко В. Сучасні проблеми розвитку міні-баскетболу в Україні. Молода спортивна наука України. 2014;1(18):150-55. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
2. Мітова О, Івченко О. Сучасний стан контролю рівня інтегральної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Спортивний вісник Придніпров'я. 2014;3:72-76. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
3. Мітова О, Терентьев С, Сидоренко В. Контроль ефективності командного захисту в сучасному чоловічому баскетболі вищої ліги України. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2014;2(18):132-37. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації, проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавторів – участь в обговоренні результатів дослідження)*
4. Мітова О, Онищенко В. Проблеми сучасної підготовки дітей в умовах ранньої спеціалізації у спортивних іграх та їх зв'язок з побудовою навчально-тренувального процесу (на прикладі міні-баскетболу). Молода спортивна наука України. 2015;1(19):166-72. Видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – організації окремих напрямків дослідження).*
5. Мітова О, Івченко О. Контроль впливу навантаження різної спрямованості на показники параметрів уваги у баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Молода спортивна наука України. 2015;1(19): 139-44. Видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – організації окремих напрямків дослідження).*
6. Мітова О, Смирнов В. Порівняльний аналіз змагальної діяльності баскетболістів Дніпропетровщини у складі національних збірних команд України протягом

- 2011-2014 років. Спортивний вісник Придніпров'я. 2015;1:166-70. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
7. Мітова О, Івченко О. Особливості контролю інтегральної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2014; 2(19):260-67. Фахове видання. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
 8. Мітова О, Сидоренко В. Контроль і аналіз динаміки техніко-тактичних дій у захисті протягом гри у баскетболістів команди вищої ліги. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2015;3(47):65-8. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – організації окремих напрямків дослідження).*
 9. Мітова О. Проблеми контролю в сучасних командних спортивних іграх. Спортивний вісник Придніпров'я. 2015;3:89-95. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
 10. Мітова О, Івченко О. Контроль параметрів уваги у баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2015;5(49):74-7. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – організації окремих напрямків дослідження).*
 11. Мітова О. Контроль та аналіз техніко-тактичної підготовленості в захисті баскетболістів команд вищої ліги. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015;9(64):60-3. Фахове видання України.
 12. Мітова О, Онищенко В. Вплив занять міні-баскетболом на першому році тренування на рівень фізичного здоров'я дітей 6-7 років. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2015;6(50):93-8. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає у проведенні аналізу та статистичної обробки отриманих результатів, підготовці матеріалу до друку. Внесок співавтора – організації окремих напрямків дослідження).*
 13. Мітова О, Онищенко В. Модель комплексного контролю на етапі початкової підготовки у спортивних іграх (на прикладі міні-баскетболу). Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015;10(65):108-12. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора –*

участь в обговоренні результатів дослідження).

14. Мітова О, Івченко О. Комплексний контроль баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки за чинною навчальною програмою ДЮСШ. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015;12(66):111-4. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
15. Мітова О. Ретроспективний аналіз формування системи контролю у командних спортивних іграх. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016;1:74-81. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
16. Мітова ОО, Івченко ОМ. Аналіз результатів анкетування тренерів щодо системи контролю на етапі попередньої базової підготовки в баскетболі. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016;4(74)16:66-9. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
17. Митова Е, Матяш В. Совершенствование технической подготовки футболистов на основе контроля дискриминативных признаков при выполнении сочетаний приемов в игре. Наука в олимпийском спорте. 2016;2:45-50. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
18. Матяш В, Митова Е. Анализ характерных ошибок у юных футболистов при выполнении тестов по технической подготовленности. Спортивный вiсник Придніпров'я. 2016;2:99-104. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
19. Мітова О. Концепція формування системи контролю в процесі багаторічного удосконалення в командних спортивних іграх. Костюкевич ВМ, редактор. Фізична культура спорт та здоров'я нації. 2016;1:353-9. Фахове видання України.
20. Мітова О. Проблеми контролю у командних спортивних іграх у зв'язку з сучасними тенденціями їх розвитку. Костюкевич ВМ, редактор. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2016;2:184-190. Фахове видання України.
21. Мітова ОО, Онищенко ВМ. Проблеми контролю в баскетболі на етапі початкової підготовки в зв'язку з тенденцією до ранньої спеціалізації. Вісник Запорізького національного університету: Серія. Фізичне виховання та спорт. 2016;2:143-53. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок*

- співавтор – участь в обговоренні результатів дослідження).*
22. Мітова О, Онищенко В. Структура та зміст навчально-тренувального процесу дітей 6-7 років на першому році занять міні-баскетболом. Спортивний вісник Придніпров'я. 2017;2:101-8. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтор – організації окремих напрямків дослідження).*
 23. Овчаренко С, Мітова О. Проблеми контролю у футболі в зв'язку з сучасними тенденціями його розвитку. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2017;3(22):371-7. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтор – організації окремих напрямків дослідження).*
 24. Шинкарук О, Мітова О. Система контролю підготовки початківців у командних спортивних іграх: проблемні питання та сучасні підходи. Спортивний вісник Придніпров'я. 2017;1:105-12. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтор – участь в обговоренні результатів дослідження).*
 25. Мітова О. Обґрунтування методичного підходу до розробки системи комплексного контролю підготовленості спортсменів в командних ігрових видах спорту (на прикладі баскетболу). Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2017;4(23):86-93. Фахове видання України.
 26. Мітова О, Івченко О. Вдосконалення системи тестів для контролю технічної та спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки на основі факторного аналізу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2017;12(94):58-62. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтор – участь в обговоренні результатів дослідження).*
 27. Мітова О, Івченко О. Наукове обґрунтування алгоритму комплексного контролю підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018;3:83-92. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтор – організації окремих напрямків дослідження).*
 28. Мітова О, Івченко О. Оптимізація структури педагогічного контролю у дитячо-юнацькому баскетболі на підставі думки експертів. Фізична культура, спорт та здоров'я нації 2018;6(25):170-5. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтор – організації окремих напрямків дослідження).*

29. Овчаренко С, Мітова О, Матяш В. Модельні характеристики функціональної та фізичної підготовленості футболістів із церебральним паралічем з урахуванням ступеня ураження опорно-рухового апарату. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019;2:30-6. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-1-030. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавторів – організації окремих напрямків дослідження).*
30. Мітова О. Уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх. Наука в олімпійському спорті. 2019;2:16-28. DOI:10.32652/olympic2019.2_2. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
31. Мітова О, Онищенко В. Зміст і засоби контролю теоретичної підготовленості баскетболістів на етапі початкової підготовки. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019;4:74-84. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-4-074. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в створенні ідеї, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавторів – організації окремих напрямків дослідження).*
32. Solovey OM, Mitova OO, Solovey DO, Boguslavskiy VV, Ivchenko OM. Analysis and generalization of competitive activity results of handball clubs in the game development aspect. Pedagogy of physical culture and sports (Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports) [Internet]. 2020;24(1):36-43. Available from: <https://doi.org/10.15561/18189172.2020.0106>. Стаття у фаховому виданні України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science Core Collection. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу. Внесок співавторів – участь в обговоренні результатів дослідження).*
33. Мітова О, Грюкова В, Терентьев С, Раковська І, Шкода М. Контроль ефективності використання півсфери «BOSU» в процесі допоміжної фізичної підготовки баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020;2(122):116-121. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.2(122).23. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавторів – участь в обговоренні результатів дослідження).*
34. Мітова О. Особливості ієрархічної структури знань про контроль змагальної діяльності у командних спортивних іграх з позиції системного підходу. Спортивні ігри [Internet]. 2020;4(18):31-43. doi: 10.15391/si.2020-4.04. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
35. Мітова О. Технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх

- в процесі багаторічного удосконалення. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2020;10(29):83-91. Фахове видання України.
36. Мітова О. Елементи ієрархічної структури знань про контроль у командних спортивних іграх з позиції системного підходу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020;6(126):68-76. DOI 10.31392/NPU-nc.series.15.2020.6(126).15. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
37. Мітова О. Формування системи тестів для контролю підготовленості гравців у командних спортивних іграх. Спортивна наука та здоров'я людини [Internet]. 2020;2:88-101. Доступ: . Фахове видання України.
38. Мітова О, Івченко О. Інтегральна оцінка та нормативні шкали оцінювання показників спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020;8(128);121-4. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

39. Мітова О, Матяш В. Сучасний стан технічної підготовленості юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2014;2(18):137-143. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – організації окремих напрямків дослідження).*
40. Митова Е, Івченко О. Характеристика контролю інтегральної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. В: Матеріали 14-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт та здоров'я; 2014 Груд. 10-12; Харків. Харків : ХДАФК; 2014:101-4 *(Особистий внесок здобувача полягає в організації, проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
41. Митова Е, Івченко О. Комплексный контроль как неотъемлемая часть процесса подготовки юных баскетболистов в ДЮСШ Украины. В: сборник статей 6-й Международной научно-практической конференции Здоровье для всех; 2015 Апр. 23-24; Пинск. Пинск: ПолесГУ; 2015:295-300. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
42. Мітова О, Івченко О. Інтегральна підготовленість баскетболістів 12-13 років та її контроль на етапі попередньої базової підготовки. В: Матеріали 15-ї Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених; 2015 Квіт. 23-24. Том II. 2015:188-190. *(Особистий внесок здобувача полягає в систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*

результатів дослідження).

43. Митова Е, Онищенко В. Контроль физического развития и физической подготовленности детей 6-7 лет на первом году занятий мини-баскетболом. В: *Cultura fizică și sportul într-o societate bazată pe cunoaștere : Conferință Științifică Internațională «Cultura fizică și sportul într-o societate bazată pe cunoaștere», conferința științifică internațională*; 2015 Noiemb. 6-7; Chișinău. Chișinău : USEFS; 2015:155-8. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
44. Мітова О. Значущість формування системи знань про контроль у командних спортивних іграх. В: *Матеріали 15-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт та здоров'я*; 2015 Груд. 10-11; Харків. 2015: 56-8.
45. Мітова О, Онищенко В. Технологія початкової підготовки дітей 6-7 років у міні-баскетболі. В: *Матеріали 15-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт та здоров'я*; 2015 Груд. 10-11; Харків. 2015:76-8. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
46. Мітова О. Сучасний стан контролю фізичного розвитку баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. В: *Матеріали 15-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт та здоров'я*; 2015 Груд. 10-11; Харків. 2015:30-2.
47. Мітова О. Сучасний стан системи контролю в командних іграх. В: *Тези доповідей 8-ї міжнародної наукової конференції молодих учених Молодь та олімпійський рух, присвяченої 85-річчю Національного університету фізичного виховання і спорту України*; 2015 Вер. 10-11; Київ. 2015:106-7.
48. Шинкарук О, Безмылов Н, Митова Е. Комплексная оценка уровня подготовленности баскетболистов при проведении ежегодной процедуры драфта в профессиональные клубы НБА. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2016;2:112-9. Фахове видання України. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавторів – організації окремих напрямків дослідження).*
49. Мітова О, Івченко О. Стан контролю психологічної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. В: *Матеріали 2-ї міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Актуальні проблеми медико-біологічного забезпечення фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації*; 2016 Квіт. 21; Харків. 2016:274-9. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
50. Мітова О. Особливості контролю технічної підготовленості в захисті у баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. В: *Тези доповідей 9-ї Міжнародної наукової конференції молодих учених Молодь та олімпійський рух*; 2016 Жовт. 12-13; Київ. 2016:76-7.

51. Мітова О. Стан системи контролю в баскетболі в зв'язку з сучасними тенденціями його розвитку. В: Матеріали 1-ї Всеукр. (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції Баскетбол: історія, сучасність, перспективи. Дніпро: ДДІФКіС; 2016:167-71.
52. Мітова О, Онищенко В. Аналіз сучасних підходів до структури та змісту навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки у спортивних іграх. В: матеріали 16-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт і здоров'я: стан і перспективи в умовах сучасного українського державотворення в контексті 25-річчя Незалежності України; 2016 Груд. 8-9; Харків. 2016:151-4. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації, проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*
53. Мітова О. Аналіз застосування комп'ютерних технологій у контролі різних видів підготовленості спортсменів у командних ігрових видах спорту. В: The 17 International Academic Congress «History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization»; 2016 January 25-27; Japan, Tokyo. Papers and commentaries volume 2 «Tokyo University Press»; 2016:639-44.
54. Мітова О. Проблеми контролю у командних спортивних іграх на другій стадії багаторічної підготовки. Спортивные игры №1. 2017:24-28.
55. Мітова О. Обґрунтування концепції формування системи контролю в процесі багаторічного удосконалення у командних спортивних іграх. В: матеріали 17-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт та здоров'я; 2017 Груд. 7-8; Харків: ХДАФК. 2017:170-4.
56. Мітова О. Обґрунтування підходу до розробки алгоритму комплексного контролю підготовленості спортсменів у командних ігрових видах спорту. В: Збірник тез доповідей 9-ї Міжнародної конференції молодих вчених Молодь та олімпійський рух; 2018 Квіт. 10-12; Київ. 2018. с. 177-8.
57. Мітова О. Особливості контролю змагальної діяльності у командних спортивних іграх на першій стадії багаторічної підготовки. Фізична культура, спорт та здоров'я: стан проблеми та перспективи. В: Матеріали 18-ї Міжн. науково-практ. конф. Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи; 2018 Груд. 14; Харків: ХДАФК; 2018: 96-9.
58. Митова Е. Совершенствование системы контроля на протяжении многолетней подготовки в командных спортивных играх. В: Материалы 22-го Международного научного конгресса Олимпийский спорт и спорт для всех; 2018 Окт. 25-28; Тбилиси. 2018:439-44.
59. Мітова О. Сучасні тенденції розвитку командних спортивних ігор як передумова формування уніфікованої системи контролю в процесі багаторічної підготовки. В: збірник тез доповідей 12-ї Міжнародної конференції молодих вчених Молодь та олімпійський рух; 2019 Трав. 17; Київ. 2019:144-6.
60. Мітова О. Застосування комп'ютерних програм в системі контролю підготовленості спортсменів у командних ігрових видах спорту. В: Матеріали 2-ї Всеукраїнської електронної науково-практичної конференції з міжнародною участю Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті,

фізичній терапії та ерготерапії; 2019 Квіт. 18; Київ. 2019:34-5.

61. Мітова О. Особливості та спрямованість системи контролю у командних спортивних іграх на різних стадіях багаторічної підготовки. В: Тези 23-ї Міжнародної науково-практичної конференції Молода спортивна наука України; 2019 Квіт. 18-19; Львів. 2019:18-9.
62. Мітова О, Полякова В. Формування мотивації до занять баскетболом засобами теоретичної підготовки протягом першого року навчання. В: Матеріали 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України; 2019 Лист. 21-22; Київ:2019:353-5 *(Особистий внесок здобувача полягає в організації, проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження)*.
63. Мітова О. Формування системи тестів різних складових у процесі багаторічної підготовки спортсменів у командних спортивних іграх. В: збірник тез наукових доповідей 19-ї Міжнародної науково-практичної конференції Фізична культура, спорт та здоров'я: стан проблеми та перспективи; 2019 Груд. 6; Харків. Харків : ХДАФК; 2019:58-60.
64. Мітова О. Особливості ієрархічної структури знань щодо контролю у командних спортивних іграх у різних періодах річного макроциклу. In: Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference The world of science and innovation. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2020:438-44.
65. Мітова О, Івченко О. Контроль та критерії оцінки змагальної діяльності баскетболістів на першій стадії багаторічної підготовки. In: Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference Fundamental and applied research in the modern world. BoScience Publisher. Boston, USA. 2020:461-6. *(Особистий внесок здобувача полягає в організації, проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження)*.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

66. Мітова О, Сушко Р. Методи наукових досліджень в баскетболі [навчальний посібник для студентів, викладачів, тренерів]. Дніпропетровськ: ДДІФКіС; 2015. 216 с. *(Особистий внесок здобувача полягає у формуванні ідеї, розробці та систематизації матеріалу. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження)*.
67. Мітова Е, Матяш В. Совершенствование процесса технической подготовки футболистов на этапе предварительной базовой подготовки [монографія]. Днепропетровск: «Инновация»; 2015. 270 с. *(Особистий внесок здобувача полягає в проведенні аналізу, систематизації матеріалу. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження)*.
68. Мітова О, Сушко Р. Тестування баскетболістів [навчальний посібник для студентів, викладачів, тренерів]. Дніпропетровськ: Вид. «Інновація»; 2016. 140с.

(Особистий внесок здобувача полягає у формуванні ідеї, розробці та систематизації матеріалу. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).

- 69.Дорошенко Е, Сердюк Д, Мітова О. Удосконалення техніко-тактичних дій висококваліфікованих гандболістів: проблеми, пошуки, шляхи вирішення. [монографія]. Запорозжє, 2016. 312 с. *(Особистий внесок здобувача полягає в написанні 2 розділу. Внесок співавторів – написання інших розділів).*
- 70.Поплавський Л, Маслова О, Безмилов М, Мітова О, Мурзін Є, Четвертак О. Баскетбол. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. Київ: Республіканський науково-методичний кабінет Міністерства молоді та спорту України, 2019. 165 с. *(Особистий внесок здобувача полягає у формуванні системи контролю для баскетболістів на різних етапах багаторічної підготовки. Внесок співавторів – підготовка інших розділів).*
- 71.Мітова О, Онищенко В. Теоретичний практикум з міні-баскетболу для дітей першого року навчання. Дніпро; 2019. 68 с. *(Особистий внесок здобувача полягає у формуванні ідеї, розробці та систематизації матеріалу. Внесок співавтора – участь в обговоренні результатів дослідження).*

Авторські свідоцтва

- 72.Мітова ОО, автор. Уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх. Свідоцтво України про реєстрацію авторського права на твір № 90707. 2019 Лип 15.
- 73.Мітова ОО, Івченко ОМ, автори. Комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Свідоцтво України про реєстрацію авторського права на твір № 90610. 2019 Лип 12.
- 74.Мітова ОО, Онищенко ВМ, автори. Теоретичний практикум з міні-баскетболу для дітей першого року навчання. Свідоцтво України про реєстрацію авторського права на твір № 90708. 2019 Лип 15.
- 75.Мітова ОО, Онищенко ВМ, автори. Чотириблокова структура та зміст навчально-тренувального процесу баскетболістів першого року навчання «Знайомство-Інтерес-Адаптація-Звичка». Свідоцтво України про реєстрацію авторського права на твір № 90609 2019 Лип 12.

АНОТАЦІЯ

Мітова О. О. Теоретико-методичні основи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2021.

У дисертаційній роботі подано розв'язання актуальної наукової проблеми формування цілісної системи знань щодо контролю в командних спортивних іграх, яка передбачає основні положення, що становлять підґрунтя знань про систему контролю і механізм її практичної реалізації в процесі підготовки спортсменів в ігрових видах спорту; підхід та концепцію формування системи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного удосконалення; систему критеріїв, тестів та системи оцінки відповідно до етапів багаторічного удосконалення та факторів, що впливають на ефективність змагальної діяльності; уніфікований алгоритм контролю та технологію реалізації контролю в командних спортивних іграх в системі багаторічної підготовки на прикладі баскетболу.

Обґрунтовано ієрархічну структуру системи знань щодо контролю у командних спортивних іграх. Розроблено підхід до розробки системи комплексного контролю підґрунтям якого виступають принципи та положення системного, комплексного, особистісно-діяльнісного, диференційованого та індивідуального підходів. Розроблена концепція формування системи контролю в процесі багаторічного удосконалення у командних спортивних іграх містить умови раціонального функціонування системи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного удосконалення; методологічну основу забезпеченості системи контролю спортсменів в командних спортивних іграх на різних етапах багаторічної підготовки; організаційну основу, що полягає в інтенсифікації розвитку спортивної науки та технології за пріоритетними напрямками; принципи здійснення контролю ефективності підготовки спортсменів у командних спортивних іграх.

Створено уніфіковану комплексну систему контролю для командних спортивних ігор в процесі багаторічного удосконалення, що містить організаційно-методичні складові, алгоритм, систему критеріїв, тестів та оцінки залежно від індивідуальних особливостей, ігрового амплуа окремих спортсменів, організації та періодизації навчально-тренувального процесу, що забезпечують формування високого рівня спортивної майстерності та потребують адаптації до тренувальних та змагальних навантажень. Розроблена технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічної підготовки передбачає принципи технології реалізації, організаційно-методичні умови, чотири модулі, що віддзеркалюють етапи впровадження та інші компоненти технології.

Ключові слова: контроль, система, командні спортивні ігри, багаторічна підготовка, тести, критерії, оцінка.

ABSTRACT

Mitova O. O. Theoretical and methodical bases of control in team sports games in the process of long-term improvement. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining of a scientific degree of the doctor of sciences in physical training and sports on a specialty 24.00.01 – olympic and Professional sports. – National University of Ukraine of Physical Education and Sport, Kyiv, 2021.

The dissertation presents a solution to the current scientific problem of forming a holistic system of knowledge on control in team sports, which provides the basic ideas that

form the basis of knowledge about the control system and the mechanism of its practical implementation in the training of athletes in sports; approach and concept of forming a control system in team sports games in the process of long-term improvement; a system of criteria, tests and evaluation system in accordance with the stages of long-term improvement and factors influencing the effectiveness of competitive activities; unified control algorithm and control technology in team sports games in the system of long-term training on the example of basketball.

The hierarchical structure of the system of knowledge on control in team sports games is substantiated. An approach to the development of a system of complex control based on the principles and ideas of systemic, complex, personal-activity, differentiated and individual approaches are developed.

The developed concept of formation of the control system in the process of long-term improvement in team sports games contains conditions of rational functioning of the control system in team sports games in the process of long-term improvement; methodological basis for ensuring the control system of athletes in team sports games at different stages of long-term training in compliance with a number of principles; organizational basis, which consists in intensifying the development of sports science and technology in priority areas; principles of control over the effectiveness of training of athletes in team sports games, the application of which will allow in practice to control systematically and comprehensively in team sports games, taking into account the patterns of development of sports games and the process of training athletes.

A unified comprehensive control system for team sports games in the process of long-term improvement was created, containing organizational and methodological components, algorithm, system of criteria, tests and evaluations depending on individual characteristics, game role of individual athletes, social status in the team, organization and periodization of training processes that ensure the formation of a high level of sportsmanship and require adaptation to training and competitive loads. The developed technology of control system implementation in team sports games in the process of long-term training provides the principles of implementation technology, organizational and methodological conditions, four modules that reflect the stages of implementation and other components of technology.

Key words: control, system, team sports games, long-term preparation, tests, criteria, estimation.

Підписано до друку 01.04.2021 р. Зам. № 680.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк – цифровий.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 1,9. Обл. вид. арк. 1,9.
Друк ЦП «КОМПРИНТ». Свідоцтво ДК №4131 від 04.08.2011 р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28
095-941-84-99, 067-209-54-30
email: komprint@ukr.net